

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INST FÖR PEDAGOGIK OCH SPECIALPEDAGOGIK

Pedagogisk dokumentation i förskolan

**Hur talar barn om att bli synliggjorda genom pedagogisk
dokumentation?**

Marianne Hagström

Examensarbete:	15 hp
Program och/eller kurs:	Specialpedagogiska programmet, SPP600
Nivå:	Avancerad nivå
Termin/år:	Vt 2012
Handledare:	Agneta Simeonsdotter Svensson
Examinator:	Staffan Stukát
Rapport nr:	VT12-IPS-21 SPP600

Abstract

Examensarbete:	15 hp
Program och/eller kurs:	Specialpedagogiska programmet, SPP600
Nivå:	Avancerad nivå
Termin/år:	Vt 2012
Handledare:	Agneta Simeonsdotter Svensson
Examinator:	Staffan Stukát
Rapport nr:	VT12-IPS-21 SPP600
Nyckelord:	Pedagogisk dokumentation, synliggörande, etik, makt att definiera.

Syfte: I den nya reviderade läroplanen för förskolan är uppdraget att dokumentera varje barns utveckling och lärande förstärkt. Vad är det som ska dokumenteras och varför? Vad har det för betydelse för barnen att bli synliggjorda genom den pedagogiska dokumentationen som sker? Syftet med studien är att försöka ta reda på hur barn talar om att bli synliggjorda genom pedagogisk dokumentation. Studien visar också vilka egenskaper och förmågor som synliggörs mest i den pedagogiska dokumentationen.

Teori: Studien utgår ifrån en sociokulturell teori om barns lärande eftersom pedagogisk dokumentation handlar om att synliggöra barns lärande och om att utvärdera pedagogiskt arbete med barnen. Säljö (2002) menar att allt lärande, tänkande, kommunikation och fysiska handlingar är situerade i kontexter och att förstå kopplingen mellan sammanhang och individuella handlingar är kärnpunkten i ett sociokulturellt perspektiv.

Metod: Studien är en kvalitativ etnografisk fallstudie. Som datainsamlingsmetod har triangulering använts för att kunna belysa fenomenet från olika håll. Metodtrianguleringen består av deltagande observation, ostrukturerade intervjuer samt dokumentanalys. I studien har tyngdpunkten legat på deltagande observationer.

Resultat: Studiens resultat visar att de barn som deltog i studien inte talade om eller reagerade på att bli fotograferade och synliggjorda genom den pedagogiska dokumentationen. Resultaten visar också att de förmågor och egenskaper som synliggörs mest i den pedagogiska dokumentationen är ett görande. Barnen utför något på fotografierna ofta kopplat till mål i läroplanen för förskolan. Resultaten visar att i denna studie blev barnen inte tillfrågade först om de ville vara med på fotografierna, vart fotografierna skulle sättas upp eller vilka som skulle få se fotografierna.

Resultaten diskuteras relativt ett specialpedagogiskt synsätt och utifrån ett maktperspektiv. Vem har egentligen makten att definiera ”goda barnet” som har egenskaper att utföra vad som anses vara ett bra lärande? Vad innebär det för de barn som av någon anledning behöver stöd?

Förhoppningen är att studiens resultat ska väcka tankar och frågor och leda till diskussioner och reflektioner kring etik och människosyn.

Förord

Äntligen är det dags att sätta punkt för det här arbetet. Känslan är både lättnad och saknad. Att få möjlighet att fördjupa sig i något ämne som denna uppsats har inneburit har varit oerhört spännande, roligt, utvecklande och ansträngande. Utan stöd av min engagerade handledare Agneta Simeonsdotter Svensson hade det aldrig gått. Agneta gav mig mod att tro på min studie och har varit till stor hjälp med olika idéer och litteratur, tack.

Jag vill också rikta ett stort tack till förskolan och de fantastiska pedagoger i min studie som så öppenhjärtligt släppte in mig i sin verksamhet. Utan er ingen uppsats.

Förutom min handledare har jag även haft ett bollplank som jag har kunnat diskutera funderingar med, fått stöd av, och blivit inspirerad av. Mot slutet ställde hon även upp som läsare av min text. Tack Malin Eliasson, det betydde mer än du tror.

Stort tack också till alla goa kurskamrater som har varit roligt att lära känna och bidragit till spännande och lärorika diskussioner. Jag kommer att sakna våra träffar på Pedagogen.

Till sist vill jag också rikta ett stort tack till min familj. Tack för att ni har stått ut med min röra med alla böcker och papper som ständigt legat framme. Tack för att ni också har stått ut med att jag varit så frånvarande och tillbringat mycket tid framför datorn.

Göteborg våren 2012

Innehållsförteckning

1. Bakgrund.....	1
2. Styrdokument	3
3. Syfte och frågeställningar	5
3.1 Syfte	5
3.2 Frågeställningar	5
4. Litteraturgenomgång och tidigare forskning	6
4.1 Etik i förskolan	6
4.2 Barn med rätt till särskilt stöd	7
4.3 Pedagogisk dokumentation	7
4.4 Synliggörande.....	8
4.5 Barnperspektiv eller barns perspektiv?	10
4.6 De yngsta barnen i förskolan.....	11
4.7 Makt att definiera	11
4.7.1 Foucaults syn på makt.....	12
5. Teoretiska utgångspunkter.....	13
5.1 Sociokulturell teori	13
5.2 Etnografisk ansats	14
5.3 Etnografisk fallstudie	15
5.4 Egen förståelse för fältet.....	15
5.5. Datainsamlingsmetoder	16
5.6 Deltagande observation	16
5.7 Ostrukturerade intervjuer	16
5.8 Dokumentanalys.....	17
5.9 Urval.....	17
5.10 Genomförande	18
5.11 Analys av datamaterial	18
5.12 Beskrivning av förskolan och avdelningen	19
5.13 Reliabilitet	19
5.14 Validitet.....	20
5.15 Generaliserbarhet	20
5.16 Etik	20
6. Resultat.....	22
6.1 Deltagande observationer	22
6.1.1 Första observationen	22
Kommentar.....	22
6.1.2 Andra observationen	22
Kommentar.....	23
6.1.3 Tredje observationen	23
Kommentar.....	23
6.1.4 Fjärde observationen	23
Kommentar.....	23

6.2 Intervjuer	24
6.2.1 Frågor och funderingar tillsammans med pedagogerna och barnen, första situationen	24
Kommentar	24
6.2.2 Andra situationen	24
Kommentar	25
6.3 Dokumentanalys	25
6.3.1 Dokumentation riktad till barnen.	25
Kommentar	25
6.3.2 Dokumentation riktad till föräldrarna och andra vuxna.	25
Kommentar	26
6.4 Sammanfattande kommentar	26
7. Resultatanalys.....	27
7.1 Mediering	27
7.2 Kommunikation.....	27
7.3 Lärande.....	28
7.4 Synliggörande.....	28
8. Diskussion	30
8.1 Metodreflektion	30
8.2 Resultatdiskussion	30
8.3 Specialpedagogiska implikationer.....	34
8.4 Förslag på fortsatt forskning	35
Referenslista.....	36

1. Bakgrund

Föreliggande studie handlar om förskolan vilket är en institution i samhället i vilken många barn tillbringar en stor del av sin barndom i. Hur upplever barn i förskolan det att bli synliggjorda genom den dokumentation som utförs av de vuxna i förskolan? Min uppfattning är att synliggörandet av barnen har ökat och tankarna kretsar kring vad detta innebär för barnen. Vad betyder det för självkänslan och vad betyder det för identiteten? Skulle vi göra på samma sätt mot vuxna? Hur skulle vi som vuxna uppleva en situation där vår utveckling dokumenteras genom observationer, skriftliga dokument, fotografier med mera? Skulle vi acceptera att det sattes upp foton på oss på väggarna på vårt arbete som visar vad vi gjort under dagen och vad vi lärt oss? Hur skulle vi uppleva det att bli filmade på vår arbetsplats med syfte att granska våra reaktioner för att kunna förbättra verksamheten? Vad skulle det innebära om någon har behov av särskilt stöd och inte kan göra samma som på bilderna på väggarna. Vad betyder den makt vi som vuxna har att definiera "det goda barnet" genom vårt kroppsspråk, fotografier vi tar, vad vi skriver om barn och vad vi säger om barn?

Är förskolan på väg mot en bedömningspraktik? I den nya reviderade läroplanen för förskolan (skolverket, 2010) så har uppdraget att dokumentera förstärkts. Förskolans kvalitet ska kontinuerligt och systematiskt dokumenteras, följas upp, utvärderas och utvecklas. Förskolläraren är ansvarig för att varje barns utveckling och lärande systematiskt dokumenteras, följs upp och analyseras. Arbetslaget tillsammans ska ansvara för att följa barns kunskapsutveckling inom olika målområden. Detta ska ske genom olika former av dokumentation. Vad är det då som ska dokumenteras och varför? Vad är det som utesluts att dokumenteras och varför? Vad betyder en dokumentationspraktik för barnen i förskolan och vad är deras upplevelse av att bli mer synliggjorda? Tio år efter förskolereformen då förskolans ansvar flyttade från socialstyrelsen till skolverket kom en rapport från skolverket som visade på att förskoleverksamheten är förändrad. Undersökningen som skolverket har gjort (2008) visar på att tyngdpunkten i förskolan förskjutits mot en ökad betoning på barns lärande efter förskolereformen. Det finns också en starkare betoning på förskolans roll som en förberedelse för skolan. Målet "en skola för alla" kan ibland kännas avlägset. Min tanke är att för att kunna uppnå detta så borde alla som arbetar i förskolan ha ett specialpedagogiskt förhållningssätt där målet är att alla barn ska ha samma förutsättningar och möjligheter. Med det menas att genom att välja att dokumentera vissa färdigheter hos barnen kan det resultera i att vissa färdigheter utesluts. Vad kan det då innebära för de barn som av olika anledningar har särskilda behov?

I och med de förstärkta kraven på dokumentation i läroplanen så pågår det just nu ett intensivt implementeringsarbete av hur detta ska gå till på många förskolor. Genom vilket perspektiv och syn på lärande och kunskap väljer vi vuxna och professionella ut vad som dokumenteras? Att dokumentationen har ökat på förskolor har också medfört många bra saker. Processer lyfts upp till ytan, föräldrar får bättre insyn i sina barns vardag och det är ofta utgångspunkt för intressanta diskussioner. Enligt mitt sätt att se på detta så är det dock väldigt viktigt att vi som pedagoger och professionella tänker på det etiska ansvar som det innebär att dokumentera barns verksamheter. Efter att ha läst Bjervås avhandling: Samtal om barn och pedagogisk dokumentation i förskolan som bedömningspraktik (2011) så fanns det ett förslag på fortsatt forskning om hur detta skulle kunna undersökas. Bjervås saknar en empirisk studie där barns perspektiv på att bli dokumenterade lyfts fram. Min uppfattning är att det är viktigt att lyssna och reflektera över barns egna perspektiv på sin situation. Ofta pratar vi vuxna och

professionella mer om barn än med barn. För det mesta är det vi vuxna och professionella som beskriver hur barn är, vad de säger, hur de bör bete sig, vad barn tänker, och ibland även vad de känner. Den föreliggande studien innebär ett försök på att ta barnens perspektiv på det som vi vuxna och professionella kallar för kunskap och lärande.

Med pedagogisk dokumentation menas i den här studien alla de sätt vuxna pedagoger synliggör barn i förskolan, alla försök att visa vilka de är eller vad de gör.

2. Styrdokument

I den reviderade läroplanen för förskolan (Skolverket 2010) står det att alla barn ska inhämta kunskaper och värden i förskolan och att den pedagogiska verksamheten ska dokumenteras. Dokumentationen ska bland annat leda till att kunna mäta kvaliteten på förskolor. Det som mäts är kvaliteten på den pedagogiska verksamheten och dess förutsättningar. Analyserna av dessa utvärderingar anses vara viktigast. Utvärderingen ska ske utifrån ett tydligt barnperspektiv. Både barn och föräldrar ska vara delaktiga och deras röster ska lyftas fram.

Förskolans uppdrag beskrivs som att lägga grunden för ett livslångt lärande. Denna verksamhet ska utgå från en helhetssyn om barnet och verksamheten ska stimulera alla barns utveckling och lärande. Förskolans verksamhet ska dessutom anpassas till alla barn. De barn som av någon anledning behöver tillfälligt eller varaktigt stöd ska få detta stöd utformat med hänsyn till de förutsättningar som finns. Alla barn i gruppen ska få uppleva den tillfredställelse det ger att göra framsteg, övervinna svårigheter samt att uppleva sig som en tillgång i gruppen. Vidare uttrycker läroplanen att förskolan ska erbjuda alla barn en trygg miljö som samtidigt utmanar till lek. Barnen ska få möjligheter att utveckla sin förmåga att iaktta och reflektera. Förskolan skall dessutom främja lärandet vilket ställer vida krav på arbetslagets diskussioner när det gäller kunskap och lärande. I läroplanen står det under rubriken uppföljning, utvärdering och utveckling att förskolans kvalitet kontinuerligt och systematiskt dokumenteras, följas upp, utvärderas och utvecklas. Det står särskilt uttryckt att förskollärare ska ansvara för:

Att varje barns utveckling och lärande kontinuerligt och systematiskt dokumenteras, följs upp och analyseras för att det ska vara möjligt att utvärdera hur förskolan tillgodoser barnens möjligheter att utvecklas och lära i enlighet med läroplanens mål och intentioner (s. 14).

Vidare står det att arbetslaget ska:

Använda olika former av dokumentation och utvärdering som ger kunskaper om förutsättningarna för barns utveckling och lärande i verksamheten samt gör det möjligt att följa barns förändrade kunskaper inom olika målområden (s.15).

Att kunna följa och dokumentera varje barns utveckling och lärande ställer stora krav på pedagogen att vara uppmärksam på var barnet befinner sig i lärprocessen.

För att stödja och utmana barn i deras lärande behövs kunskap om varje barns erfarenheter, kunskaper och delaktighet samt inflytande över och intresse för de olika målområdena (s.14).

Skriften Kvalitet i förskolan (Skolverket 2005a) baseras på skollagen, läroplanen för förskolan samt FN:s barnkonvention om barns rättigheter. Den utgår även från forskning och beprövad erfarenhet. De allmänna råden skall ses som en hjälp i kvalitetsarbetet i förskolan. När det gäller utvärdering är de allmänna råden tydliga med att det är verksamhetens måluppfyllelse som ska utvärderas och inte det enskilda barnet. Angående metoder för utvärdering uttrycker sig de allmänna råden om pedagogisk dokumentation på detta sätt

Pedagogisk dokumentation är ett kollektivt arbetsverktyg för att synliggöra och granska den egna praktiken och som bygger på ett gemensamt reflektionsarbete. Andra sätt att följa upp

det pedagogiska arbetet som ligger nära själva lärandet är att samla viktiga alster eller annan dokumentation som synliggör barns utvecklings- och lärprocesser (s.41).

Som ovan nämnts står det i läroplanen att pedagogerna i förskolan skall följa upp och dokumentera varje barns utveckling och lärande enligt de målområden som finns i läroplanen. Det står inte dock inte uttryckt i hur denna dokumentation ska gå till eller vilka artefakter som ska användas. Det ställer ytterligare krav på pedagogerna att förhålla sig till detta.

3. Syfte och frågeställningar

3.1 Syfte

Syftet med den här studien är att undersöka hur barn talar om att bli synliggjorda genom pedagogisk dokumentation.

3.2 Frågeställningar

Vad säger barnen om dokumentationen som sker?

Vilka egenskaper/förmågor hos barnen synliggörs mest i den pedagogiska dokumentationen?

Med vad barn talar om och vad barn säger menas i den föreliggande studien de miner, kroppsspråk som barnen visar lika mycket som det de verbalt uttrycker.

4. Litteraturgenomgång och tidigare forskning

I följande kapitel redovisas den litteratur som ligger till grund för studien. Kapitlet är uppdelat i följande delar Etik i förskolan, Barn med rätt till särskilt stöd, Pedagogisk dokumentation, Synliggörande, Barnperspektiv eller barns perspektiv, De yngsta barnen i förskolan samt Makt att definiera. Litteraturbakgrunden ger en bild av hur begreppet pedagogisk dokumentation växt fram, aktuell forskning kring pedagogisk dokumentation i förskolan och synliggörande relativt ett maktperspektiv samt barn med rätt till särskilt stöd.

4.1 Etik i förskolan

Förskolan har under dess uppbyggnad tillhört den sociala sektorn och har hela tiden varit en viktig del av svensk familjepolitik. Skolverket (2004) menar att förskolereformen som genomfördes 1998 innebär att förskolan nu ingår i det samlade utbildningssystemet för barn och ungdomar. Förskolereformen som genomfördes 1998 föregicks av diskussioner i ett internationellt perspektiv där utbildning betonades allt starkare för länders konkurrenskraft och ekonomiska tillväxt. Ett regeringsförslag 1996 slog fast att förskolan, skolan och skolbarnsomsorgen skulle integreras utifrån vikten av att förbättra de första viktiga åren i grundskolan.

Gren (2007) skriver att vara verksam som pedagog i ovan nämnda verksamheter ställer höga krav på engagemang och kompetens. Med sig själv som redskap skall pedagogen vägleda barnen/eleverna mot sin väg mot kunskap. Som pedagog i skola och förskola behövs en bred kompetens. Förutom kunskaper i metodik och pedagogik behövs en god moralisk och etisk kompetens. Författaren menar att etiken i pedagogiskt vardagsarbete är oerhört viktig.

Vad betyder etik? Gren skriver att ordet etik härstammar från grekiskan ethos som betyder hemvist, sedvana, bruk, sätt att bete sig, karaktär. Uttrycket förhållningssätt används ofta ihop med ordet etik. Att reflektera över sitt eget förhållningssätt är etiskt. Författaren skriver vidare att etiska samtal i förskolan ofta innehåller begreppen normer och regler som kan handla om att det inte är tillåtet att ljuga eller uttryck som att "barnens behov kommer i första hand". I arbetet med barn och föräldrar menar Gren att pedagoger ofta hamnar i etiska dilemman. Situationer där pedagogen inte vet vad som är rätt.

När pedagoger reflekterar etiskt behöver de byta fokus. Empatin är central i de etiska resonemangen och med hjälp av empatin kan pedagoger se utifrån olika perspektiv. Vidare skriver författaren att inom skolan och förskolan finns en osäkerhet om hur man i arbetslagen och i arbetet direkt mot barnen kan sätta etiken i fokus. Detta anses bero på att pedagoger är ovana att diskutera etiska frågor och att pedagoger ofta saknar orden för att kunna reflektera gemensamt. I vår kultur finns inte en rutin eller vana hos pedagoger att reflektera över frågor som rör värderingar och människosyn.

Gren menar att det i skolan och förskolan är viktigt att pedagoger ger barn och elever uppmuntran. Alla barn behöver positiv förstärkning. Vad det handlar om är att se barnet och eleven och bekräfta barnet och eleven för den det är. Gren menar att barnet lättare når fram till ett utvecklande av ett inre "jag" om de möts av ett verkligt intresse av pedagogen för det barnet säger, gör och tänker. Det är av stor betydelse för barnets känsla att "duga som det är" om det inte ständigt befinner sig i ett sammanhang där det de gör värderas (a.a).

4.2 Barn med rätt till särskilt stöd

Specialpedagogik som kunskapsområde utvecklades i Sverige för cirka femtio år sedan. Utvecklingen skedde utifrån alla barns rätt till utbildning och vissa barns behov av att få särskilt stöd för utveckling och lärande. Detta skriver Björck-Åkesson (2007) och författaren menar vidare att i dagens förskolor och förskolor så omfattar specialpedagogiken frågor som handlar om hur man kan skapa optimala förutsättningar för lärande. Fokus ligger på processer och samspel mellan miljöfaktorer och personens förutsättningar. Björck-Åkesson skriver att inom det specialpedagogiska kunskapsfältet så är begrepp som inkludering, integrering, segregering, normalitet och avvikelser centrala. Rätten till att få särskilt stöd innefattar små barn, barn i förskolan, elever i skolan och vuxna människor i lärandemiljöer. Vidare menar hon att begreppet specialpedagogik har varit ifrågasatt och är fortfarande. Kritiken riktas mot att kunskapsbegreppet pedagogik borde kunna omfatta alla barns lärande.

Björck-Åkesson (2009) skriver att förskoleverksamheten utgör en startpunkt för det livslånga lärandet som ingår i det sammanhängande system för utbildning av barn och unga i vårt land. Kommunerna i landet är skyldiga enligt skollagen att erbjuda förskoleverksamhet för alla barn i åldrarna 1-5 år samt förskoleklass för 6-åringar. I denna lag räknas även barn i behov av särskilt stöd in. Författaren skriver vidare att det lekfulla lärandet ska stå i centrum för verksamheten i förskolan. Barnen ska utveckla en social och kommunikativ kompetens där barnens egen lust och tillit till lärandet ska råda. Det lekfulla lärandet ska ge barnen en god grund för barnens fortsatta lärande och för en lyckad skolgång. Som tidigare nämnts har enligt skollagen även barn i behov av särskilt stöd rätt till att få plats i förskolan och tillgång till samma verksamhet. Stödet ska ges i första hand inom den grupp som barnet tillhör.

Vidare menar författaren att inom specialpedagogiken i skolan är inkludering ett viktigt begrepp. Att vara inkluderad betyder enligt författaren att vara involverad i sin livssituation. När det gäller ett litet barn i förskolan kan inkluderad innebära att vara engagerad, aktiv, och själv kunna bestämma över sin vardag på ett sätt som förväntas enligt åldern. Avslutningsvis skriver författaren att i Sverige utgör förskolevistelsen en stor del av många barns vardag och det som sker i förskolan påverkar barnet på många olika sätt. Förskolan är en viktig del när det gäller utveckling och lärande hos alla barn även de barn som är i behov av särskilt stöd.

4.3 Pedagogisk dokumentation

Lenz Taguchi (2000) skriver att från sent 1930-tal till och med sent 1990-tal fick barnobservationer och annat dokumenterande arbete en betydelsefull plats inom svensk förskolepraktik. Hon menar att genom att pedagogerna använde dessa verktyg i verksamheten så ledde det till en egen personlighetsutveckling för pedagogerna. Genom att vetenskapliggöra barnet så skapade pedagogerna en självbild i form av en expertroll. Denna expertroll gav pedagogerna rätt att döma, analysera samt att ge råd kring åtgärder och behandling i förhållande till barn och familjer. Vad är då detta verktyg pedagogisk dokumentation egentligen och varför läggs det så stor vikt i den svenska förskolan på att synliggöra den pedagogiska praktiken? Lenz Taguchi (1997) menar att det dels är på grund av pedagogernas behov av att synliggöra det arbete man redan gör på förskolan samt att utveckla sin egen praktik. Pedagogisk dokumentation har använts som arbetsmetod i den norditalienska staden Reggio Emilia i över trettio år. Författaren menar att det viktigaste i Reggio Emilias barnomsorg är att dokumentationen synliggör barnen som rika, aktiva och kunskapssökande objekt. I den svenska förskolan har den pedagogiska dokumentationen som syfte att ge pedagogerna svar på vart pedagogerna och barnen är på väg i den pedagogiska praktiken.

Genom att dokumentera vad barn gör, säger och ger uttryck för menar författaren att vi lär oss något om oss själva som pedagoger och om barnen och om hur de upplever, förstår och uttrycker sig om världen omkring dem. Barnet som subjekt ska stå i centrum för verksamheten på förskolan. På detta sätt blir den pedagogiska dokumentationen ett förhållningssätt och en kommunikation.

Svenning (2011) beskriver också dokumentation som ett försök att göra något synligt. Den som utför dokumentationen är också den som avgör vilka sidor av helheten som ska lyftas fram och författaren anser att det är viktigt att tänka på att den som utför dokumentationen inte helt säkert har tillgång till all information. Hon problematiserar också valet av vilket sätt pedagoger gör sin dokumentation och menar att det som dokumenteras är också det som synliggörs. Men vad är det som inte synliggörs? Svenning beskriver hur en dokumentation på en förskoleavdelning kan gå till och menar att det ofta går ut på att en vuxen pedagog dokumenterar exempelvis en leksituation som har varit ovanligt bra under dagen. Det är de vuxnas perspektiv på vad som är en bra lek som framstår. Kan man vara helt säker på att det är just det man ser som sker i leken eller hade en annan bild framstått om den vuxne också hade samtalat med barnen? Detta exempel visar enligt författaren vilket stort ansvar det innebär att dokumentera bland annat beroende på den makt det innebär att välja vad som ska dokumenteras och inte. Dessutom menar författaren är det viktigt att reflektera över att i relation till pedagogisk dokumentation i förskolan är det endast de positiva möjligheterna för den pedagogiska verksamheten som det ges uttryck för och knappast någon kritisk diskussion över hur det påverkar barnen. Vidare menar Svenning att en dokumentation blir pedagogisk först när den diskuteras och trots att det finns en skillnad mellan dokumentation och pedagogisk dokumentation så är det ändå ständigt aktuellt att reflektera över vem det är som väljer vad som ska dokumenteras, på vilket sätt det görs och hur barnen görs delaktiga.

4.4 Synliggörande

Lindgren och Sparrman (2003) tar upp i en artikel om etiska aspekter på dokumentation i förskolan. De menar att i dagens förskola så har dokumentation fått en prioriterad position som arbetsmetod. Det innebär att vardagen dokumenteras på olika sätt för att pedagoger och barn ska kunna reflektera över hur de agerar i olika situationer. Hur denna dokumentation skall gå till finns det ganska utförliga instruktioner om men att det saknas etiska diskussioner om vad denna dokumentation innebär för de barn som blir dokumenterade. Författarna menar att pedagogisk dokumentation är en arbetsmetod som beskrivs ur ett vuxenperspektiv. Det är en arbetsmetod som ger möjlighet att fokusera på individen, göra varje barns röst hörd och synliggöra vad barn och pedagoger gör i förskolan. Detta anses gynna ett barnperspektiv men författarna anser att det finns anledning att kritiskt granska detta antagande. Barnperspektiv är ett mångtydigt begrepp och man bör skilja på barnperspektiv och barns perspektiv. Orden har olika betydelser beroende på vilken position man har. Ett av motiven för att arbeta med pedagogisk dokumentation är att det ska förbättra pedagogers och barns situation. Författarna manar till reflektion kring vilka positioner som barnen tilldelas i denna dokumentation. Dokumentation handlar om att göra det barnen gör, tänker och säger synliga och att betrakta kontra att bli betraktad handlar om maktpositioner. Den som betraktar har automatiskt ett övertag över den som blir betraktad. Författarna ställer sig frågande till om alla barn verkligen vill bli betraktade och om de inte borde ge ett informerat samtycke först innan de blir dokumenterade. Lindgren och Sparrman skriver att dokumentationen presenteras som ett logiskt system inom förskolan. En produktion av förståelse och aktiviteter betraktas och återupplevs enligt de normer som dokumentationen erbjuder. I och med detta framträder dokumentationen som en normaliseringspraktik där barnen men även pedagogers beteenden

kartläggs och beskrivs. En annan aspekt av denna normaliseringspraktik är att när barnen ser sig själva och andra i dokumentationen så påminns de om hur de förväntas uppträda för att vara ”goda barn” i pedagogernas, men även andras, ögon. Detta leder till, enligt författarna att dokumentation blir ett nytt sätt att bli barn på. De menar även att det är anmärkningsvärt att det i pedagogiska sammanhang inte ses som negativt att bli synliggjord. Men när det gäller i populärkulturens och den kommersiella marknadens användning av barn så möts detta synliggörande av stark kritik. Argumenten mot detta synliggörande brukar handla om att det skapar en önskan hos barnet att bli synliggjorda och sedda vilket då anses ge negativa innebörder. Reaktionerna på programmet ”småstjärnorna” var starka och kritiken handlade just om detta synliggörande.

Bjervås (2011) skriver att förskolan mer och mer träder fram som en bedömningskultur i och med det förstärkta kravet på dokumentation i den reviderade läroplanen (Skolverket, 2010). Bjervås har i sin studie följt lärare i två arbetslag på två olika förskolor i ett års tid under deras planeringstid när de samtalar kring den dokumentation som gjorts. Pedagogisk dokumentation är ett arbetsverktyg som ställer brukaren inför många olika ställningstaganden och den innehåller både möjligheter och dilemman. Bjervås avhandling visar att pedagogerna i den aktuella undersökningen ser barnen som kompetenta och att de anser den pedagogiska dokumentationen hjälper till att ”göra barnens röster hörda”. Författaren ifrågasätter vad det då innebär att vara ett kompetent barn i vår samtid? Den pedagogiska dokumentationen och dess starka koppling till retoriken om det kompetenta barnet och dess betydelse i bedömningssammanhang kan riskera att leda till att barn klassificeras och kategoriseras på ett sådant sätt att det endast är kompetenser som synliggörs men sårbarhet och behov av stöd inte kommer fram och vad har det då för betydelse? Vad har det vidare för betydelse för de förskolebarn som inte lever upp till det ideologiska idealet och diskursen om det kompetenta barnet?

Lärarna i förskolan kan tyckas ha ett motsägelsefullt uppdrag när det gäller de förstärkta krav på dokumentation av barnens lärande och utveckling. Dels skall varje enskilt barns utveckling och lärande analyseras vilket genererar en granskning och bedömning av barnet. Dels ska den pedagogiska dokumentationen leda till att verksamheten utvecklas. Genom att barnet synliggörs som objekt anser författaren att även den pedagogiska dokumentationen innebär någon form av granskning och bedömning på individnivå. Bjervås menar att det i en förskolekontext är de vuxna, de verksamma lärarna som definierar barnet. Det är de vuxna som har makten och som gör val gällande hur de ser på förskolebarn. Den pedagogiska dokumentationen anses vara viktig för att göra barnens röster hörda och deras perspektiv synliggjorda. En förutsättning för detta menar Bjervås är att det som dokumenteras används av lärarna som ett underlag när verksamheten utvärderas. Inte när dokumentationen läggs på hög eller oreflekterat sätts upp på en dokumentationsvägg. Vad är det då som ska synliggöras i de bilder som tas? Är det handlingen eller den handlande som ska synliggöras? Är det positivt eller negativt att bli synliggjord på ett sådant sätt så att man blir igenkänd? Att välja att ta bilder där bara handlandet blir synligt ger barnen en anonymitet. Samtidigt visar Bjervås studie att barnen visar mindre intresse för sådana bilder. Lärarna i studien menar att de bilderna då i mindre utsträckning kan användas som stöd för barnens utveckling och lärande. Vidare framkom det i studien att de lärare som blev intervjuade i studien talar om barnet utifrån en ickedömande blick och det är barnets förmågor och potentialer som framhålls. Det finns ändå en risk att den pedagogiska dokumentationen kan fungera som en makt och kontrollhandling trots andra intentioner. Bjervås menar att de lärare som använder arbetsverktyget pedagogisk dokumentation granskar sin egen pedagogiska grundsyn. Denna grundsyn ger de glasögon som de dokumenterade barnen blir sedda igenom. Detta ger

konsekvenser för hur barnen blir synliggjorda av sina lärare för andra vuxna, barn och politiker.

Palla (2011) har i sin avhandling fångat diskurser i de samtal specialpedagoger och pedagoger i förskolan har kring barns olikheter. Hon har i två rektorsområden i en mellanstor svensk kommun intervjuat specialpedagoger, varit med på handledningssamtal samt studerat åttiotal dokument skrivna om barn. Palla menar att när blicken vänds mot barnet som i form av pedagogisk dokumentation så riktas också fokus mot beteenden, kunskaper och sätt att vara. Barnen blir värderade genom ett görande. Författaren menar att trots att det i förskolan inte är barnet och dess prestationer som ska bedömas finns det risk att dokumentationen antar en skolrelaterad kultur. Det dokumentära synliggörandet kan innebära att det finns en grund för pedagogiska processer och i och med det ett lärande. Samma dokumentation kan också innebära att barnet bedöms i förhållande till uppsatta mål, normer, förväntade beteenden starkt kopplad till ålder hos barnet. Pallas studie visar att dessa bedömningar av barnen är vanligare än att verksamheten granskas. Bedömningarna innebär att utrymmet för barns olikheter begränsas och möjligheten att utvecklas på olika vis och i olika takt snävas in. Palla skriver om den synliggörande blicken och den dokumentära blicken och menar att denna blick ger vuxna makten att styra och fostra barnen. Den blir ett instrument för reglering och normalisering. Observation och dokumentation är metoder som vuxit fram genom utvecklingen av barns beteenden i önskvärda riktningar.

Svenning (2011) tar upp till diskussion förhållandet mellan dokumentation och barns medverkan. Hon har gjort sin studie i den norska förskolan. Författaren diskuterar och problematiserar frågan: Är all slags dokumentation bra för alla barn och om inte, hur vet vi det? En av anledningarna till att pedagoger dokumenterar vad barnen gör i förskolan handlar om att synliggöra verksamheten och att fånga "guldkornen" i barnens vardag. Utgångspunkten är för barnens bästa. Men pedagoger behöver fundera och problematisera om all slags dokumentation alltid är bra för alla barn och hur pedagoger ska kunna avgöra när så inte är fallet. Att bli dokumenterad av någon annan innebär att bli sedd på ett sätt du inte har kontroll över.

4.5 Barnperspektiv eller barns perspektiv?

Ett vanligt uttryck som används av pedagoger i förskolan är att man har ett barnperspektiv på sin verksamhet. Den verksamheten som sker på förskolan är för "barnens bästa". Men vad betyder det egentligen? Vad innebär det att ha ett barnperspektiv?

Johansson (2003b) skriver i en artikel om förskolepedagogers samspel med barn mot bakgrund av närhet och distans till barns perspektiv. Författaren tar upp svårigheten att ta barns perspektiv och att göra den synlig. Barn befinner sig i en underordnad position och har små möjligheter till invändningar mot de vuxnas tolkningar. Författaren anser att en förutsättning för ett perspektivbyte är både fysisk och psykisk närhet till barnen. Förståelse för en annans perspektiv är komplex och handlar också om våra egna perspektiv. Hur barn definieras har betydelse för den omsorg och bemötande som de får och synsätt på barn handlar i grund och botten om människosyn. Det pedagogiska uppdraget som syftar till att åstadkomma ett visst lärande påverkar pedagogers intentioner i detta avseende. Johansson reflekterar över vad det betyder och innebär att som pedagog förstå barns perspektiv och vilket ansvar som följer med detta. Att som forskare försöka förstå barns perspektiv på olika fenomen innebär ett stort ansvar. Johansson menar att den etiska problematiken är annan än om det är vuxna som studeras. Barn har helt enkelt inte den kunskap och erfarenhet om vad forskning är som en vuxen har. Barn har oftast ingen möjlighet att hävda sin integritet

gentemot forskare och andra vuxna. Är det dessutom riktigt små barn som studeras kan det vara svårt att be om samtycke för att delta. Det centrala blir att visa respekt för barnet och se till att de inte upplever forskarens närvaro som skrämmande eller påträngande. Författaren ställer frågan om vad det innebär att studera en grupp människor som har en underordnad position i relation till forskningen och i samhället. Makt är alltid närvarande men blir extra problematiskt när det gäller studier med barn.

Qvarsell (2003) skriver att ordet barnperspektiv används på olika sätt både inom forskning och i allmän debatt om skola och förskola. Det kan handla om hur de vuxna, pedagogerna ser på barn och det kan handla om hur barnen själva ser på sig själva, sin värld och sina villkor. Begreppet perspektiv kan ges olika innebörder. Det kan betyda utsiktspunkt eller position och det kan betyda synsätt eller teori. Författaren menar att skillnaden mellan barnets rätt och barnets behov är viktig när det handlar om etik och respekt. Inom forskningen som riktar sig mot barn har fokus just handlat på vad som anses vara barns generella behov. Forskningen har sedan blivit vägledande inom socialt och pedagogiskt arbete med barn. Att utföra åtgärder i verksamheten utifrån barns generella behov kan ibland vara den raka motsatsen till den respekt som barn och unga har rätt till. Qvarsell anser att tänkta föreställningar om vad som är bäst för barnen kan komma i konflikt med barns rätt att säga sin mening. Respekten för rättigheter som barn har kan innebära etiska problem i det pedagogiska arbetet samt i forskningen. Vidare menar författaren att få kunskap om barns perspektiv på villkor i sin omvärld, på andra människor, på fysiska ting och på sociala förhållanden ger värdefull kunskap för det praktiska pedagogiska arbetet. Flickor och pojkar kan se på olika fenomen och på världen på olika sätt. Vuxna och barn kan också se olika på världen. Författaren manar till försiktighet när vi vuxna uttalar oss om vad som är barnets bästa, barnets rättigheter eller barnets behov. Vi ser på fenomen på olika sätt beroende på vilken position vi har. Hon ställer frågan, vad säger experterna, barnen själva?

4.6 De yngsta barnen i förskolan

Att arbeta med de yngsta barnen i förskolan är komplext och ställer höga krav på pedagogernas skicklighet. Så skriver Johansson (2003a) och hon menar att detta arbete är mångfacetterat och pedagogerna måste vara engagerade. Arbete med små barn kräver tid och möten och ett nära samspel med barnen. Johansson anser att arbetet med de minsta barnen bör omvärderas eftersom arbetet med de allra yngsta i förskolan är så grundläggande för barnens fortsatta lärande och utveckling. I en tidigare undersökning Johansson (2001) skriver hon att små barn erfar världen med sin kropp. Barns erfarenheter av att vara i världen, deras sätt att förstå och tolka världen gestaltas genom kroppen i gester, ansiktsuttryck, kroppshållning, ord och känslouttryck. Vår kropp har stor betydelse enligt författaren för vår förståelse av världen. Detta blir särskilt synligt i små barns förhållningssätt och blir till en viktig fråga för de pedagoger som är verksamma med de yngsta barnen i förskolan.

4.7 Makt att definiera

Markström (2005) baserar sin avhandling på fältstudier gjorda i två förskolor under ett års tid. Analysen visar att förskolan är en komplex och hybridartad verksamhet i spänningsfältet mellan hem, förskola och skola. Numera betraktas förskolan som en nödvändighet och ett obligatorium och på det sättet utgör förskolan en del av den normala barndomen. Författaren menar att det är viktigt att vi människor tillägnar oss nödvändiga kompetenser och kunskaper för att få tillträde till samhällets olika gemenskaper. Dessa kunskaper och förmågor testas och

skapas i samspel med andra människor i olika typer av institutionella miljöer som exempelvis förskolor och skolor. I dessa miljöer bedöms och grupperas barn av de som arbetar där efter olika kriterier som ålder, kön eller förmåga. När professionella ska definiera normalitet är det vanligt att utgå från statistisk normalitet som är det genomsnittliga eller vanliga. Normalitet kopplas också till normgivande och till det som är önskvärt. Normen blir då något önskvärt att sträva efter och innebär att något måste förändras hos individerna för att uppnå detta.

Ovan nämnda avhandling visar på pedagoger och föräldrars kategorisering av egenskaper hos det "normala förskolebarnet". Barn har ett grundläggande behov att vara sociala och att delta i en gemenskap med andra barn. Att vara social innebär enligt författarens resultat att barnet har lätt för att umgås med andra barn och lätt anpassar sig till nya situationer. Barnet kan både leka själv och leka i grupp. Det visar sig också vara viktigt att kunna ta instruktioner som ska lösas då förskolan innehåller inslag av mer formellt lärande.

Lenz Taguchi (2000) kopplar till Foucaults syn på makt och menar att genom att gå in i en pedagogisk situation i egenskap som pedagog alltid innebär en maktproducerande situation. Denna situation riskerar att ge oönskade eller negativa konsekvenser.

4.7.1 Foucaults syn på makt.

I den föreliggande studien blir det omöjligt att undvika att förhålla sig till ett maktperspektiv på något sätt. Genom den litteratur som har lästs så har Foucault framträtt tydligast. Michel Foucault föddes 1926 i Frankrike. Han var psykolog och forskade om psykiatriens utveckling. Foucault (2003) skriver att bestraffningar i vårt samhälle utvecklades från 1600 och 1700-talet från kroppsstraff som ofta skedde offentligt till att fängelset föds. Fängelset anses vara ett okroppsligt straff. Men om nu inte straffåtgärderna riktar sig mot kroppen, vad riktar de sig mot då? Författaren menar att eftersom det inte är kroppen så måste det vara själen. Maktförhållandena äger ett grepp om kroppen. Detta maktförhållande omger den, etiketterar den, dresserar den, plågar den, tvingar den att arbeta. Fängelset hade till uppgift att frambringa kroppar som är båda undergivna och dugliga. Den långa arbetsdagen för de intagna övervakas och kontrolleras ständigt. Foucault liknar det vid en dressyr som åtföljs av en oavbruten observation som leder till ett instrument för bedömning. Denna disciplinering leder till en normaliseringsprocess och skapar undervisning i konsten att utöva ett maktförhållande. Målet för denna teknologi är att skapa dugliga individer och fogliga kroppar. Enligt Foucault var kanske den viktigaste effekten av fängelsesystemet att det lyckas göra makten att bestraffa till något som är både lagligt och legitimt. Fängelsesystemet legaliserar och neutraliserar makten att disciplinera. Fängelsesystemet skapade en ny maktekonomi som formade en ny "lag" vilket var normen. Den rättsliga makten får svårare och svårare att utfärda en dom och grips istället av en lust att mäta, värdera, diagnosticera, skilja på normalt och onormalt, de vill bota och återanpassa. Foucault menar att dessa normaliseringsdomare är närvarande än idag i egenskap av exempelvis läraren, läkaren, uppfostraren, socialarbetaren och som alla har stor makt. Dessa låter det normativa råda när det gäller kroppen, rörelserna, beteendet, uppförandet, färdigheter och prestationer. Normaliseringsmakten har blivit en av vårt samhälles viktigaste funktioner.

Den ovanstående litteraturgenomgången visar på den komplexitet det innebär att som pedagog försöka dokumentera barns utveckling och lärande.

5. Teoretiska utgångspunkter

Studien utgår från en sociokulturell teori om barns lärande. Inför alla vetenskapliga studier bör forskaren reflektera över sin syn på kunskap, på människan och på verkligheten.

Inför denna studie är det nödvändigt att reflektera över den egna synen på kunskap och lärande, människan och på verkligheten. Till det tas stöd i Lev S. Vygotskijs teori om lärande ur ett sociokulturellt perspektiv. Den sociokulturella teorin om barns lärande valdes eftersom pedagogisk dokumentation handlar om att synliggöra barns lärande och om att utvärdera pedagogiskt arbete med barnen. Säljö (2000) skriver att i ett sociokulturellt perspektiv på lärande och utveckling är kommunikativa processer helt centrala. Det är när barnet hör vad andra talar om och vilka föreställningar de har om världen som barnet blir medveten om vad som är intressant och värdefullt. Ett sociokulturellt perspektiv innebär att ha en konstruktivistisk syn på mänskligt tänkande och lärande. Människan är inte en passiv varelse som bara tar emot intryck från omvärlden utan människan är aktiv och skapar meningsfulla helheter av det som upplevs. Kunskaper finns inte hos objekten utan i våra beskrivningar, våra diskurser om dem. Vidare skriver författaren att i ett sociokulturellt perspektiv så sker kunskapsutbyte genom att omvärlden medieras, förtolkas för barnet genom lek och samspel med personer i dess omgivning. Barn lär sig agera, beskriva och uppmärksamma verkligheten på vilket sätt det tillåts och uppmuntras av omgivningen. Stöd tas även i Kullberg (2004) och hennes tankar kring människosyn. Hon menar att människan är en unik varelse som är rationell och fri. I en etnografisk studie är syftet att förstå människor genom det de gör och det de säger. Människan är intentionell och hon avser något med det hon gör.

5.1 Sociokulturell teori

Den ryska psykologen Lev Semenovich Vygotskij (1896-1934) anses vara förgrundsfigur för det sociokulturella perspektivet på lärandet. I Vygotskij (1999) kan man läsa att han utvecklade ett synsätt där kunskapsprocessen ses som en mediering. Människan skapar tecken eller "redskap" för att tolka och skapa sin föreställningsvärld. Han ansåg att alla människor är kreativa och sociala redan från början. Vygotskij menade att språk och tänkande är det mest centrala för medvetandet och utan social kommunikation ingen utveckling av varken språk eller tänkande. Dialog och mening är mest centralt för att inhämta kunskap och denna inläring sker som en social process.

Vaage (2001) redogör för Herbert Mead och John Deweys syn på lärande. Att inta andras perspektiv är en väsentlig del. Mead och Dewey var kollegor och livslånga vänner. Mead brukar räknas till upphovsmannen bakom den symboliska interaktionismen. Dewey förknippas ofta med uttrycket "learning by doing" och kan ses som en kritik mot den tidens inlärningsformer i skolan som mer handlade om "learning by listening". Dewey menar dock inte att enbart aktivitet som leder till lärande utan det är relationen mellan kunskap och handlande som är av betydelse. Dewey brukar räknas till den mest centrala pedagogiska tänkaren under 1900-talet. Författaren menar att för att förstå Mead och Deweys syn på lärande måste de förstås som processer inom intersubjektiva områden som deltagande i aktiviteter i olika situationer där mening skapas genom kommunikation. De menar att språket, kommunikationen går utöver de konkreta situationerna och det ger tillgång till en mängd olika perspektiv. Detta anser Mead är grunden för att inta andras perspektiv och kärnan i Meads teori om socialitet är kompetensen att kunna se ur andras perspektiv. Genom att se ur andras perspektiv vill Mead omfatta differentieringen av erfarenheter i en gemensam erfarenhetsvärld. Det innebär att han får fram både det individuella och unika hos den enskilda individen och också det som kan ses som gemensamt inom olika grupper. Mead

vidareutvecklade begreppen gester och kommunikation. Han skiljer mellan pantomimiska gester vilka kan vara mimik, rörelse och kroppshållning och vokala gester vilket kan vara skrik, enstaka ord eller avancerade språkliga yttranden. Mead menar att gesten är social i den meningen att den riktar sig mot någon och att svaret på gesten blir på de förväntade konsekvenserna av den. Signifikanta symboler har den funktionen att skapa, förmedla och omvandla mening för dem som deltar i kommunikationen. Att kommunicera med hjälp av signifikanta symboler är en förutsättning för självmedvetande och utveckling av förmåga att se ur andras perspektiv.

Säljö (2000) skriver att det mänskliga språket är unikt och har oändliga möjligheter för att skapa och kommunicera kunskap. Språket kan ses som en mekanism för människan att lagra lärande. Den mänskliga kunskapen är diskursiv och när vi försöker förstå mänskligt lärande och utveckling så blir de kommunikativa processerna helt centrala. Mänskliga handlingar är situerade i sociala praktiker och individen handlar alltid med utgångspunkt i sina egna kunskaper och erfarenheter av vad individen medvetet eller omedvetet uppfattar att omgivningen kräver. Människan definierar vad hon ska göra utifrån vilken situation hon befinner sig i. Allt lärande, tänkande, kommunikation och fysiska handlingar är situerade i kontexter och att förstå kopplingen mellan sammanhang och individuella handlingar är kärnpunkten i ett sociokulturellt perspektiv. Säljö skriver att det i ett sociokulturellt perspektiv är omöjligt att undvika att lära sig saker. Frågan är snarare vad vi lär oss i olika situationer och om allt lärande alltid är bra?

Vikten av kommunikation skriver även Hundeide (2006) om. Han menar att barnet ses som en lärling, en "apprentice" som har en medfödd förmåga att assimilera kultur via dialog med andra i sin omgivning. Vidare skriver författaren att i det sociokulturella perspektivet läggs det vikt vid att barnet föds in i en värld som av historia och kulturella processer redan är utformad. Dessa processer har funnits innan barnet föddes och kommer att kvarstå efter dess död. De viktiga dialogerna utgör grunden för människans utveckling och skapas dels av personer och dels av den diskurs personen lever i. Människan lever i olika sociokulturella diskurser som vi har socialiserats in i och därmed tar för givna. Dessa diskurser påverkar i sin tur hur vi pratar, hur vi uppfattar världen och vad vi uppfattar som naturligt och inte. Kvaliteten på det samspel som utvecklas mellan barn och dess omsorgspersoner hänger samman med hur omsorgspersonen uppfattar barnet och sin roll som omsorgsperson. Människan skapar teorier om verkligheten och om oss själva. På samma sätt kan omsorgspersonen bidra till att barnet skapar en teori om sig själv. En teori som beskriver vad som krävs för att lyckas samt att inte lyckas. Detta kallar Hundeide "den dolda barnuppfostran" och menar att dessa förväntningar som omsorgspersoner har på barnet direkt eller indirekt för barnet in i en kulturell praktik och utvecklingsväg.

5.2 Etnografisk ansats

Denna studie är en kvalitativ etnografisk fallstudie i vilken användningen av pedagogisk dokumentation studeras i relation till förskolans sociala och pedagogiska kontext samt barnens upplevelse och tankar kring att bli synliggjorda. Den kvalitativa ansatsen innebär enligt Stukát (2005) att forskaren tolkar och försöker förstå de data som har förekommit inte att generalisera, förklara eller att förutsäga. Kullberg (2004) beskriver etnografien som en aktiv forskningsform. Det finns en grundläggande tanke om att forskaren fångar människors erfarenheter genom deras sätt att uttrycka dem och därigenom kan förstå andra människors

sätt att leva och lära. I en etnografisk undersökning ligger fokus på att försöka se bakom handlingar och det sagda och studera vad som förändras över tid och från situation till situation. Författaren skriver att i etnografi är teori och metod ouplösligt förenade. Uppbyggnaden av teorin sker genom att forskaren pendlar mellan verkligheten och preliminära teorier. Teoriskapandet sker parallellt med det metodiska genomförandet. Syftet med studien är att ta reda på hur några barn i förskolan talar om att bli dokumenterade. Den metod som kommer att användas för att ta reda på detta är deltagande observation och ostrukturerade intervjuer. I korthet innebär detta enligt Aspers (2011) att genom att delta i samma aktiviteter som aktörerna deltar i, att ställa frågor till dem om vad de gör och varför, vad de ser, vad de uppfattar med mera så uppstår gradvis en förståelse för det sociala liv som studeras. Deltagande observation är den mest centrala delen inom etnografisk forskning.

5.3 Etnografisk fallstudie

Enligt Merriam (1994) är fallstudien en metod att föredra då aktuella och nutida skeenden ska undersökas. Metoden ger möjligheter att studera fall på djupet samt att inrikta sig mer på insikt, upptäckt och tolkning än på hypotesprövning. Det vanligaste är att använda fallstudier med hopp om att få en förståelse kring den pedagogiska praktiken. Backman (2008) skriver att en fallstudie undersöker ett fenomen i sin realistiska kontext och gränserna däremellan är inte givna. Dessa omständigheter menar författaren passar det kvalitativa perspektivet.

Etnografi är en forskningsmetod som ger möjlighet att studera människans samhälle och kultur. Etnografiska tekniker är de strategier som forskaren använder för att samla in information. En etnografisk fallstudie är enligt författaren en intensiv beskrivning och analys av en social enhet eller företeelse. Det är också en sociokulturell analys av det som studeras.

Sammantaget så bidrar de olika delarna sociokulturell teori, etnografisk ansats och etnografisk fallstudie till att det blir möjligt i den kommande studien att följa och försöka beskriva ett skeende i vardagen. Den sociokulturella teorin blir ett instrument att analysera resultatet genom. Pedagogisk dokumentation skall enligt läroplanen (Skolverket 2010) synliggöra barns lärande och leda till utvärdering av det pedagogiska arbetet med barnen. Etnografien ger möjlighet till att försöka studera bakom det som sker och det som sägs. Fallstudien som metod innebär att det blir möjligt att erövra insikter, upptäckter och tolkningar kring den pedagogiska praktiken.

Med etnografisk ansats menas i den föreliggande studien ett förhållningssätt vilket strävar efter att försöka förstå tankar och uppfattningar utan att göra anspråk på att förklara på djupet. För att försöka förstå något på djupet hade det krävts en etnografisk studie under en längre tid.

5.4 Egen förförståelse för fältet

Aspers (2011) skriver att grunden i forskarens etnografiska arbete är social interaktion. För att kunna förstå vad det är som ses och studeras så är det nödvändigt att ta reda på sina egna förgivettaganden och vilken förförståelse som finns. Detta innebär enligt Aspers att det finns en förståelse som forskare för det som ses och studeras, vad som händer, vad de olika aktörerna värderar och så vidare. Det som är viktigt att reflektera över är att det kan bli svårare att se på skeenden med vetenskapliga glasögon. Viktiga pusselbitar kan missas eftersom det är bekvämare att titta genom vardagsglasögonen. Att totalt frigöra sig från den vardagskunskap och känslor som finns kring en situation är trots det omöjligt då de är en förutsättning för den förståelse forskaren bär på.

I den föreliggande studien finns det en risk för att den egna förtrogenheten med fältet gör att det redan i förväg finns svar på forskningsfrågan. Enligt Kullberg (2004) behöver inte en förtrogenhet med fältet utgöra en nackdel. En nödvändighet blir att försöka distansera sig och försöka skapa nya vinklar på forskningsobjektet. Trots att det finns stor kännedom om det fysiska fältet barnen befinner sig på i förskolan så finns inte det som Kullberg kallar för förtrogenhet med hur barnen uppfattar detta fält och dess innehåll.

5.5. Datainsamlingsmetoder

I den föreliggande studien har metodtriangulering använts. Metodtrianguleringen består av deltagande observation, ostrukturerade intervjuer samt dokumentanalys. Under vistelsen på fältet fördes fältanteckningar under observationstillfällena samt efter för att försöka fånga och minnas alla detaljer.

5.6 Deltagande observation

Fangen (2005) skriver att deltagande observation ofta används synonymt med fältarbete. Denna metod innebär ett deltagande inte bara som forskare utan också som människa. Metoden gör det möjligt att tillägna sig kunskap genom förstahandserfarenheter. Författaren menar att det är viktigt att göra en grundlig självvranssakan innan tillträdet till fältet sker. Vilka förutfattade meningar och fördomar finns om det fält som ska studeras? Det är av vikt att inte förlita sig på den betydelse man på förhand tror ett fenomen har. Det kan vara omöjligt att helt trycka bort eller lägga dessa förutfattade meningar åt sidan. Det viktigaste menar författaren är att förbli öppen för vad det är som människor säger eller gör betyder. Då studien kommer att utföras på en förskoleavdelning med barn i åldrarna ett till tre år så blir det nödvändigt att tänka på språk och kommunikation som mer än bara det talade språket. Fangen menar att en fältforskares privilegium är att metoden ger möjlighet att studera såväl ickeverbal som verbal kommunikation. Hur människor rör sig, placerar sig i rummet, ansiktsuttryck, kroppsspråk kan studeras. När icke-verbal kommunikation ska studeras är det viktigt att anteckna så mycket som möjligt och försöka vara så direkt och detaljerad som möjligt. Genom att ha detaljerade anteckningar om vad var och en av deltagarna gjorde och uttryckte i en given situation kan en analys göras av mönster i samspel, kroppsspråk, gester med mera. Deltagande observation är enligt författaren en metod som ofta används i kombination med andra metoder som exempelvis dokumentanalyser och intervjuer. Denna kombination av metoder kallas triangulering. Det vanligaste är dock när dokumentanalys kombineras med deltagande observationer och intervjuer är att observationerna är det huvudsakliga resultatet men att intervjuerna och dokumentanalyserna utgör en bakgrund till det fält som avses undersökas. Även Merriam (1994) påpekar vikten av att föra anteckningar under och efter ett observationstillfälle och menar att tiden det tar att göra anteckningar efter ett observationstillfälle kan ta lika lång tid som själva observationen. Allt för att kunna vara så detaljerad som möjligt för att kunna ha nytta av observationen som gjorts.

5.7 Ostrukturerade intervjuer

Merriam (1994) beskriver ostrukturerade intervjuer som användbara då forskaren inte vet tillräckligt mycket om en företeelse för att kunna ställa direkta frågor. Det finns därmed inga frågeformulär eller färdiga frågor utan intervjun är i sin karaktär explorativ. Den ostrukturerade intervjun används ofta tillsammans med deltagande observation. Genom att göra ostrukturerade intervjuer kan insikt och förståelse kring det som ska undersökas uppnås.

Samtidigt så riskerar forskaren att bli uppslukad i en mängd olikartade åsikter och information som kan tyckas osammanhängande. För att en intervju ska bli framgångsrik menar Merriam att samspelet mellan respondenten och intervjuaren är av stor vikt. Forskarens förhållningssätt och sätt att ställa intervjufrågor på är beroende av detta samspel. Att registrera informationen på något sätt är nödvändigt för att kunna bedöma dess riktighet och en loggbok kan vara ett utmärkt instrument i denna metod. Säljö (2000) skriver att det i många forskningsmetoder är populärt att göra intervjuer. När en människa svarar på en fråga ställd i en intervju antas de avslöja sitt tänkande om en företeelse. Ur ett sociokulturellt synsätt, som denna studie utgår ifrån, är inte detta möjligt. Säljö menar att vi kan studera vad människor gör, vad de säger och vad de skriver, kommunikativa eller fysiska praktiker men vi kan inte uttala oss om vad någon annan tänker. Författaren menar att människan i allmänhet uppfyller de kommunikativa kontrakt som finns för social interaktion. Det kan betyda att när man får en fråga så svarar man. Det är alltså inte möjligt att få tag i någons upplevelser i detta perspektiv utan bara de tankar de har just då i den situationen de befinner sig i.

5.8 Dokumentanalys

Dokument av all slag kan hjälpa till i en studie för att få forskaren att få upp ögonen för innebörder, utveckla förståelse och förmedla relevanta insikter för forskningsproblemet. Denna del i en etnografisk studie menar Merriam (1994) är ett bra komplement till den deltagande observationen och den ostrukturerade intervjun. Vad är då ett dokument? Merriam skriver att det finns olika sorts dokument och det är viktigt att göra en bedömning över äktheten på det dokument som ska användas i studien. Det är viktigt att fråga sig om dokumentet kan bidra till information eller kunskaper som är relevanta för studiens frågeställning. Informationen som kommer fram från ett dokument kan användas på samma sätt som informationen från intervjuer eller observationer. En stor fördel med dokument menar författaren är att det inte påverkas av forskarens närvaro på samma sätt som det gör under en intervju eller observation. Dokumentdata kan på grund av detta kallas objektiva informationskällor. Vidare skriver författaren att det är vanligt i kvalitativa fallstudier att någon form av innehållsanalys görs för att analysera dokument. Denna innehållsanalys går ut på att systematiskt beskriva innehållet i ett kommunikativt budskap.

I den föreliggande studien har de dokument som sitter uppe på en informationsvägg till föräldrarna och de fotografier som sitter på väggarna i barnhöjd inne på avdelningen analyserats.

5.9 Urval

Undersökningen utfördes på en förskoleavdelning på en förskola i Västsverige där det finns ett etablerat arbetssätt att arbeta med pedagogisk dokumentation. Endast en avdelning på en förskola valdes för att göra en begränsning och därmed fördjupning i ämnesvalet. Enligt Merriam (1994) så sker insamling och analys samtidigt och kontinuerligt. Vilka frågor som ska ställas och till vem framkommer efterhand för forskaren. För att försöka fånga det barnen talar om och upplever är det nödvändigt för forskaren att befinna sig nära barnen och studera deras kroppsspråk snarare än det verbala kroppsspråket. Kullberg (2004) beskriver ett urval i en etnografisk studie som en pågående process. Författaren påpekar att det är viktigt att tänka sig för innan en studie görs på en för forskaren känd plats, Det är lätt att bli inblandad i vardagliga rutiner och svårare att distansera sig i forskningen. Studien utfördes i en känd verksamhet men fördelarna övervägde nackdelarna då upplevelsen att vara delaktig i barnens

vardagliga verksamhet blev lättare i och med delaktigheten i de vardagliga rutinerna. Upplevelsen är att närheten till barnen blev större på detta sätt. I den föreliggande studien har alla de barn som finns i barngruppen varit delaktiga. Alla de pedagoger som fanns på avdelningen har även varit delaktiga. Med pedagoger menas i denna studie de vuxna som arbetar på avdelningen. Det kan vara både barnskötare och förskollärare.

5.10 Genomförande

Den empiriska studien genomfördes under några veckor våren 2012 i en grupp barn ett till tre år. Intentionen var att ta del av barnens vardag. För att få tillträde till ett fält skickades brev ut via e-post med fråga om att få utföra studien till ett antal förskolechefer i Västsverige. Valet var studien skulle utföras föll på en småbarnsavdelning. Detta dels på grund av det inte finns så mycket forskning gjord som riktar sig mot de minsta barnen och därför kändes spännande. Dels för att det fanns ett intresse på denna förskoleavdelning inför denna studie. Av de som Kullberg (2004) kallar grindvakter erhöles access. Att utföra en studie där syftet är att fånga några barns tankar eller upplevelser av att bli synliggjorda genom pedagogisk dokumentation är ingen enkel uppgift. Att dessutom försöka utföra denna studie på i en barngrupp med små barn gav ytterligare en dimension. Vad innebär det att forska med yngre barn? Vad innebär den förståelse som finns kring små barn, förskolans verksamhet, att arbeta som förskollärare? Vad innebär det att ställa sig utanför och se på verksamheten från ett annat perspektiv? Det blev en utmaning att försöka låta bli att se på verksamheten ur ett förskollärarperspektiv eller specialpedagogperspektiv utan ur ett forskarperspektiv.

Som förskollärare med lång yrkeserfarenhet fanns en kännedom om förskolans vardag vilket underlättade introduktionsfasen. För att i så lång utsträckning som möjligt ta del av barnens vardag så var strävan att befinna sig där de var. På avdelningen fanns i ett rum en stor rund matta där barnen samlades varje dag för att sjunga, leka olika lekar eller bara sitta och titta i en bok. Här var en lämplig plats att befinna sig på för att komma nära dem. Därefter följdes dagens rytm såsom utelek på gården, lek inomhus och lunch. Barnens vila avstods att delta i då de flesta barnen på avdelningen sov och det ofta kan vara en känslig situation där något barn blir ledsen, längtar efter mamma och pappa. Under tiden barnen vilade studerades den pedagogiska dokumentationen som satt uppe på väggarna på avdelningen samt anteckningar renskrevs.

5.11 Analys av datamaterial

Merriam (1994) skriver att analys av data i en etnografisk studie kännetecknas av att den pågår ständigt och även samtidigt som forskaren befinner sig på fältet. I den föreliggande studien gjordes anteckningar under fältstudierna. Anteckningarna gjordes så detaljerade som möjligt för att försöka fånga och minnas alla detaljer. Efter en observation var gjord gjordes ytterligare anteckningar i form av egna kommentarer om det som hade observerats. Detta för att försöka skapa ett utanförperspektiv. Efter insamlandet av material i form av ostrukturerade intervjuer som utfördes spontant vid de tillfällen när det passade och dokumentationen av den dokumentation som fanns på avdelningen bearbetades materialet igenom vid ett flertal tillfällen. Detta innebar att läsa intervjuutsagor, anteckningar från observationer och anteckningar från dokumentationen.

För att försöka fånga det barnen talade om när det gäller att bli synliggjord genom pedagogisk dokumentation samt urskilja vilka egenskaper och förmågor hos barnen som synliggörs mest

har följande begrepp ur den sociokulturella teorin använts. Mediering, kommunikation och lärande. Utöver dessa begrepp har även synliggörande använts. Begreppen växte fram eftersom studien utgår från ett sociokulturellt perspektiv på lärande. Sammantaget har dessa begrepp utgjort kategorier i vilket materialet från studien har analyserats utifrån. Mönstren som framträdde analyserade och jämfördes med tidigare forskning, vilket redovisas under kapitel resultatdiskussion.

5.12 Beskrivning av förskolan och avdelningen

Förskolan ligger i bottenvåningen på ett sexvåningshus. Det finns sex avdelningar, fyra av dem är småbarnsavdelningar där barnen är 1-3 år och två avdelningar är för de större barnen 3-5 år.

Föräldrarna är övervägande från övre medelklass. De flesta är gifta, välutbildade och med bra jobb.

Förskolan har två stora gårdar för lek utomhus där de små barnen har tillgång till den ena gården och de större barnen den andra.

För att komma in på avdelningen får man ta hiss eller trappor ner till bottenvåningen och sen gå in i en korridor med flera dörrar. Det första rummet man kommer in i är en stor lekhall med rutschkana, kuddar och en stor scen. Väggen mot avdelningen går att skjuta undan vilket också sker vid exempelvis lucia och sommaravslutningar. Vidare kommer man in i en liten hall där barnens regnkläder hänger. Här sitter den mesta av dokumentationen uppe som riktar sig mot föräldrarna inklusive en digital fotoram. Därefter kommer man in i tamburen där barnen har sina kläder och efter det tvättrummet med skötbord och toalett. Själva avdelningen består av två stora rum där det ena är större än det andra. I det mindre rummet finns två bord där barnen äter sina måltider och i ett av rummets hörn ligger en stor rund matta. På denna matta har pedagogerna samling med barnen och på väggarna runt omkring sitter det fotografier av barnen. Denna dokumentation riktar sig mer mot barnen. I det större rummet utanför står det också ett bord där barnen äter och det finns även en soffa och en hel del leksaker i detta rum.

På avdelningen finns det nitton inskrivna barn varav tio är pojkar och nio är flickor och det arbetar tre pedagoger. Då studien utfördes var en pedagog föräldraledig och en sjukskriven. En pedagog är utbildad förskollärare och fast anställd på avdelningen. Utöver denna pedagog arbetade två vikarier på avdelningen under tiden studien utfördes. En vikarie var utbildad barnskötare. Det finns även en resurspedagog anställd 100 % som stöd för ett barn i gruppen.

5.13 Reliabilitet

Merriam (1994) anser att kvalitativa fallundersökningar är en speciell typ av forskning som har egna kännetecken. Det är av stor vikt att forskaren, observatören har en kritisk medvetenhet och närvaro i situationen och en förmåga att ifrågasätta och omvärdera det hon kommer fram till.

Författaren menar att genom att göra en studie inom pedagogiken så kan man utgå från att området som studeras ständigt är i förändring, är mångdimensionellt och kontextuellt då blir reliabilitet i traditionell bemärkelse en omöjlighet. Reliabilitet handlar om det resultat som man har fått fram blir samma om det upprepas. Författaren menar att detta blir problematiskt inom samhällsforskningen eftersom människans beteende inte är statiskt utan i ständig förändring. I den föreliggande studien är en stor del av resultaten byggda på deltagande

observationer i barngruppen. På många sätt kan det antas att gruppen är i ständig förändring och som Merriam skriver mångdimensionell. Utifrån det synsättet kan inte den föreliggande studien ses som reliabel eftersom det inte är säkert att resultaten kommer att bli desamma om undersökningen upprepas. Enligt Merriam är detta inget som misskrediterar studiens resultat. Resultaten står fast tills de motsägs av ny information.

5.14 Validitet

I den föreliggande studien gav triangulering möjlighet att belysa fenomenet från olika håll. Studien är utförd på en avdelning på en förskola med små barn och det hade varit omöjligt att basera ett resultat på enbart intervjuer. Triangulering är ett bra sätt att förstärka både reliabiliteten och den inre validiteten. Detta innebär att man använder flera olika metoder och flera olika informationskällor för att bekräfta de resultat man får fram. Dessa kan vara observationer, intervjuer och analys av dokument. Den föreliggande studiens resultat hade varit av mycket högre validiteten om observationerna hade skett under en längre tid och om upprepade observationer av samma företeelse hade gjorts.

5.15 Generaliserbarhet

Eftersom detta är en relativt liten undersökning så kan den undersökta gruppen eller materialet inte representera en hel kategori. Det kan möjligen påstås att studien har en relaterbarhet men det är inte möjligt att generalisera de eventuella resultaten. Den föreliggande studien kan ses som ett nedslag i den miljön som troligtvis många barn i Sverige möter i förskolan.

5.16 Etik

Förutom att det är viktigt i all vetenskaplig forskning med validitet och reliabilitet är det också viktigt som forskare att tänka på att undersökningen sker på ett etiskt riktigt sätt. Dels under insamlingen av information och dels när resultaten ska publiceras. Merriam skriver att deltagande observation är problematiskt för forskaren ur en etisk aspekt då meningen är att bli en del av det som studeras så kan deltagarna trots att det vet att forskaren är där för att studera utan att tänka på det avslöja information som de helst hade velat hålla för sig själv. Forskaren måste vara medveten om hur dennes närvaro påverkar och förändrar det som ska studeras

Här föreligger ett dilemma i den föreliggande studien då ett syfte är att få reda på barns upplevelser av att bli synliggjorda genom pedagogisk dokumentation. Samtidigt sker observationer av barnen och därigenom ett synliggörande av dem i undersökningen. Är det etiskt korrekt? I bakgrunden står det att det är vi vuxna och professionella som beskriver hur barn är, vad de säger, hur de beter sig och kanske till och med känner. Genom undersökningen sker ett försök att fånga barnens perspektiv på att bli synliggjorda och samtidigt så i egenskap av forskare, vuxen, professionell ett försök att beskriva vad barn säger och känner om en speciell situation.

Aspers (2011) beskriver de krav som mellanmänniskt fältarbete ställer. Som forskare innebär det många ställningstaganden både på ett personligt plan och ur ett etiskt perspektiv. Att utföra deltagande observationer är krävande särskilt om det sker under längre tid. Etik är viktigt och forskaren måste hålla saker och ting som hon får reda på konfidentiella. I den

föreliggande studien kommer hänsyn tas till vetenskapsrådets (2007) fyra allmänna råd för forskning.

Dessa är:

Informationskravet då forskaren har skyldighet att informera om förutsättningarna för deltagande och att det är frivilligt att delta och när som helst går att avbryta. I den föreliggande studien har pedagogerna och föräldrarna informerats om studiens syfte. Alla föräldrar har godkänt att deras barn deltar i studien. Däremot har inte barnen tillfrågats men en närhet till barnen har eftersträvats där målet har varit att skapa trygghet och visa respekt.

Samtyckeskravet, deltagarna bestämmer själva över sin medverkan. I studien eftersträvades det att vara delaktig i den verksamhet som studerades. Deltagande observationer med små barn kan inte genomföras om inte barnen känner sig trygga och har möjlighet att delta av egen vilja.

Konfidentialitetskravet, forskaren skall se till att deltagarna inte går att identifieras. Förskolan som studien är gjord på går inte att identifiera och de namn som nämns i resultaten är fingerade.

Nyttjandekravet, det material som samlas in får bara användas till det de medverkande blivit informerade om.

6. Resultat

Intresset i denna studie handlar som tidigare nämnts om hur barn talar om att bli synliggjorda genom pedagogisk dokumentation. Vidare ansågs de egenskaper/förmågor hos barnen som synliggörs mest i den pedagogiska dokumentationen i relation till att pedagogisk dokumentation handlar om att synliggöra barns lärande (Skolverket 2010) som intressanta.

Genom analysen av innehållet i den pedagogiska dokumentation som finns på förskoleavdelningen och genom analysen av den pedagogiska dokumentation som ständigt utförs på förskolan i relation till barnen i gruppen har dokumentationens påverkan studerats. Resultaten kommer att redovisas utifrån kategorierna observation, intervju och dokumentanalys. Avsnitten observation och dokumentanalys har fått mest utrymme då de gav mest material i den insamlade empirin. Efter att gått igenom materialet många gånger söktes gemensamma mönster i texten. De mönster som framträdde kommer att diskuteras under avsnittet diskussion.

6.1 Deltagande observationer

Observationerna redovisas var för sig i den ordning de skedde.

6.1.1 Första observationen

Det är förmiddag och strax efter frukosten. Pedagogerna samlar alla barnen som har hunnit komma på samlingsmattan. Alla pedagoger som arbetar på avdelningen benämns som pedagog.

Efter en namnvisa presenterar pedagogerna 3 aktiviteter för barnen att välja på. Det ena är en cd-skiva vilket betyder att man kan välja att dansa, det andra är en lerklump för att leka med lera och det tredje är en ficklampa för att gå på spökjakt. Jag följde med den grupp barn som skulle få smyga runt med ficklampor i ett rum som var delvis nedsläckt. Vi gick tillsammans runt och lös under soffan, i golvbrunnen på toaletten, bakom dörrar med mera. Pedagogerna som var med fotograferade hela tiden barnen. Pedagogerna som fotograferade skrev sen ut bilderna för att titta på dem tillsammans med barnen och prata om vad man har gjort. Efter det sätts de upp på väggen.

Efter utevistelsen samlade pedagogerna barnen på samlingsmattan och barnen fick själva visa varandra fotona som pedagogerna hade tagit tidigare på dagen. Detta för att enligt pedagogerna, kunna visa sina kompisar vad man har gjort. Inga barn avböjde att vara med och de var ivriga att få visa just sina egna bilder.

Kommentar

Under tiden vi smög runt med ficklampor så hade pedagogerna kameran i handen. Ingen av barnen tillfrågades först om det gick bra att fotografera. Ingen av barnen verkar medvetna eller brydda om kameran som fotograferade. Det var pedagogerna själva som valde vilka barn och vilka situationer som skulle fotograferas. När pedagogerna tittade på bilderna tillsammans med barnen så var syftet att få barnen att berätta för sina kamrater som inte var med vad man hade gjort. Därför frågade pedagogerna barnen upprepade gånger vad de gjorde på fotografierna.

6.1.2 Andra observationen

Det är förmiddag och alla barnen sitter i en ring på samlingsmattan. I dag är det ett barn som fyller år på avdelningen.

Barnet som fyller år sitter i en speciell födelsedags stol med en krona på huvudet. Alla barn och pedagoger sitter i en ring runtomkring. En pedagog ger en annan pedagog kameran och säger "Ta massa bilder". Kroppsspråket på barnet som fyller år säger mig att det inte är en helt bekväm situation. Axlarna är höjda och hakan är vänd in mot bröstet, blicken är sänkt.

Kommentar

På detta sätt firas alla barn som fyller år på denna avdelning. Pedagogerna som fotograferade frågade inte barnet först om det gick bra att fotografera. Bilderna på de barn som fyller år sätts upp på en tavla i vuxenhöjd ute i tamburen.

6.1.3 Tredje observationen

Det är förmiddag och alla barn och pedagoger är på väg ut för att leka på utegården. Det är vid observationstillfället tre barn i treårsålder plus en pedagog i tamburen för att klä på sig sina ytterkläder.

Vid påklädningen stannar barnen upp och tittar på den digitala fotoramen som hänger på väggen. Fotoramen är placerad vid den anslagstavla som riktar sig till föräldrarna och är i vuxenhöjd. De tre barnen som tittar på fotoramen tillsammans är ivriga och glada och blir väldigt uppspelta när de själva dyker upp i bild. Ögonen lyser och de ler stort och visar inga tecken på att känna sig obehäva i situationen. Bilderna visar barnen när de leker, målar, degar med lera, dansar etc. Bilderna skildrar den dagliga verksamheten på förskolan.

Pedagogen som är med vid tillfället frågar upprepade gånger barnen: "Vad gjorde du där?". Pedagogen säger till mig att det är ett problem med fotoramen just för att det blir så stort fokus på vem som är på bilderna och inte på vad de gör vilket är tanken med den.

Kommentar

Tanken med denna digitala fotoram är att föräldrarna tillsammans med sina barn ska kunna titta på bilderna för att få en glimt om vad barnen har gjort och varit med om under dagen. Pedagogen vill att barnen själva ska kunna se och berätta vad de har gjort samtidigt som barnen själva tycker det är roligt att se vem som dyker upp på bilderna.

6.1.4 Fjärde observationen

Det är förmiddag och samlingsstund även idag fyller ett barn på avdelningen år.

Barnet som fyller år sitter på födelsedagsstolen och har kronan på huvudet. Barnet uppfattas glad och stolt över att fylla år. Barnet ler glatt mot kameran varje gång pedagogen tar ett kort. Barnet får välja aktivitet och väljer att dansa. Alla barn och pedagoger går in i ett rum tillsammans och börjar dansa. Jag följer med in och deltar i dansen. Efter ett tag börjar en av pedagogerna gå runt och ta kort på barnen som dansar. Barnen reagerar inte varken positivt eller negativt över att pedagogen fotograferar. Inga barn försöker komma undan kameran och inga barn hoppar fram för att fastna på bild.

Kommentar

Att fylla år på denna avdelning innebär att få stå i centrum och att få välja aktivitet. Aktiviteten som valdes var dans och detta dokumenterades flitigt samtidigt som pedagogerna själva deltog i dansen. Under detta tillfälle med dansen upplevs en känsla av att inte vilja bli fotograferad. Barnen blir fotograferade men jag undviker att komma med på bilderna.

6.2 Intervjuer

I studien har ostrukturerade intervjuer genomförts med pedagogerna och med några av barnen. Frågor har ställts till pedagogerna vid de tillfällen då en fråga har uppstått. För att kunna samtala med och ställa frågor till barnen har stor vikt lagts vid att vara närvarande och delaktig i deras vardag. Merriam (1994) menar att det är av stor vikt hur samspelet är mellan forskaren och respondenten när ostrukturerade intervjuer utförs. De ostrukturerade intervjuer som har utförts är sammanställda under olika situationer. Barnens namn är fingerade.

6.2.1 Frågor och funderingar tillsammans med pedagogerna och barnen, första situationen.

Det är morgon och avdelningen har nyss öppnat. På väggarna vid samlingsmattan har en av pedagogerna satt upp nya fotografier av barnen igår eftermiddag när det var kvällsplanering. Fotografierna visar några av barnen när de målar med vattenfärg, går på spökjakt med ficklampor och när de degar med lera. I lekrummet har även fotografier på barnen satts fast med bokplast på golvet. Pedagogen berättar:

Tanken är att inte säga något om bilderna till barnen. Jag brukar sätta upp nya fotografier och sätta upp så här och så får man se när barnen upptäcker dem. Vi vill att de ska prata om vad de gör på bilderna och berätta om det för sina kompisar. Jag tänker att det blir mer ett barnperspektiv på dokumentationen då.

Några av barnen kommer fram och sätter sig på mattan. Efter ett tag börjar de titta på de fotografier som sitter på väggen. Barnen berättar:

Där är Pia.
Där är jag ha ha.
Nej det är Henrik.
Det är jag.
Jag målar, ja du målar också.

Kommentar

Pedagogens intentioner med denna dokumentation är att barnen ska minnas och kunna samtala kring olika aktiviteter som de har gjort på förskolan.

Barnen är mest intresserade över att se vem som är på fotografierna och nämner i förbifarten vid ställd fråga vad de gör. Stunden som de studerar fotografierna är kort och de återgår snabbt till sin lek igen.

6.2.2 Andra situationen

I hallen vid entrén in till avdelningen sitter en anslagstavla där information som är aktuell för dagen sätts upp till föräldrarna. Vid detta tillfälle sitter det fyra fotografier uppsatta på det barn som fyllde år häromdagen. Fotografierna visar barnet sittandes på födelsedagsstolen med kronan på huvudet. När detta barn firade sin födelsedag gjordes en observation där barnets reaktion på uppmärksamheten kunde tolkas utifrån barnets kroppsspråk som inte helt bekväm. Pedagogen berättar:

Jag frågade aldrig om det var okej att sätta upp bilderna. Jag har aldrig tänkt så. Man vill ju och man vet ju att föräldrarna så gärna vill se vad som händer och så. Jag känner nu när du frågar att jag absolut skulle frågat om det var okej först.

Kommentar

Pedagogen visar på en strävan att möta föräldrarnas behov av att kunna ta del av sina barns vardag.

6.3 Dokumentanalys

De dokument som har analyserats är den dokumentation i form av text och fotografier som sitter uppsatt på väggar och anslagstavlor på avdelningen. Dokumentationen sitter dels uppsatt i barnens höjd och dels på några anslagstavlor som är i vuxenhöjd och utanför den del av avdelningen där barnen befinner sig. Dokumentationsanalysen är sammanställd utifrån den dokumentation som är riktad mot barnen och den dokumentation som är riktad mot föräldrarna och andra vuxna.

6.3.1 Dokumentation riktad till barnen.

Den mesta av dokumentationen riktad till barnen sitter på de väggar som är runt samlingsmattan. På dessa fotografier gör barnen olika aktiviteter såsom målar med vattenfärg, degar med lera, smyger med ficklampor, dansar och så vidare.

I tamburen där barnen har sina ytterkläder sitter den dokumentation både i barnhöjd och vuxenhöjd. I barnhöjd sitter fotografier på barnen när de har sångstund, utforskar snö och målar spöken. På ett ställe sitter ett anslag där det står att barnen tränar på samspel. Under detta anslag sitter fotografier på några barn som tillsammans degar med lera.

Kommentar

I den dokumentation som riktar sig till barnen är det vad barnen gör som skildras. De fotografier som sitter uppe har tagits av pedagogerna och valts ut av pedagogerna. På fotografiet som skildrar samspel ser man barnen sitta tillsammans vid ett bord men syns hela sammanhanget?

6.3.2 Dokumentation riktad till föräldrarna och andra vuxna.

I tamburen där föräldrarna kommer in för att hämta och lämna sina barn finns en anslagstavla i vuxenhöjd där det sitter mycket dokumentation i form av text och fotografier. Högst upp sitter det ett anslag som talar om vilket fokusområde som denna avdelning arbetar med. På detta anslag står det:

”Barns möte med matematiken. Detta är ett fokusområde vi har valt på denna förskola. Ett sätt för oss pedagoger att få syn på hur barn gör matematik i vardagen. Det kan handla om begrepp som antal, storlek, vikt, höjd, längd och sortering.

Vi kommer att hjälpa barnen med att sätta ord på de saker de upptäcker som exempelvis ”ett högt torn” eller ”vilken tung hink med all sand”. Detta gör att barnen blir bekanta med matematiska begrepp och kan börja använda dem i vardagen. Här kommer vi att sätta upp fotografier som visar hur barn gör matematik i vardagen.”

På fotografierna kan man se barn bära stora lerklumpar under rubriken tung-lätt. Små och stora maskar av lera under rubriken stor-liten. Bygga av torn med klossar under rubriken bygga högt.

Nedanför fotografierna sitter ett citat från läroplanen lpfö-98

”Utvecklar sin förståelse för rum, form, läge och riktning och grundläggande egenskaper hos mängder, antal, ordning och talbegrepp samt för mätning, tid och förändring.”

”Utvecklar sin förmåga att urskilja, uttrycka, undersöka och använda matematiska begrepp och samband mellan begrepp.” (Skolverket, 2010. s.10)

Vidare står det att det finns ett intresse från barnen att dansa, lyssna på musik, rytmik, leka ute med maskar, sniglar och löv och därför vill de även arbeta med detta på avdelningen just nu.

Under denna text sitter fotografier på några barn som leker med löv och maskar ute på gården och på några barn som dansar i ett rum.

Kommentar

I den dokumentation som är ämnad för föräldrarna och andra vuxna är det tydligt att fotografierna visar barn som gör aktiviteter kopplade till mål i läroplanen. Just vid detta tillfälle var det många fotografier som handlade om när barn gör matematik. Det var inga vuxna med på några av bilderna.

6.4 Sammanfattande kommentar

Pedagogerna visar på en strävan att forma sin verksamhet för barnen efter läroplanens intentioner och mål. De vill fånga barnens aktiviteter och göra dem synliga för barnen samt för deras föräldrar. De uttrycker det som praktiskt och enkelt att synliggöra barnens vardag genom dokumentationen i form av den fotografering som sker. Under den period som studien utfördes syntes inga vuxna på de fotografier som satt uppe på väggarna. Inte heller syntes det barn med särskilda behov som finns i gruppen.

Utifrån ett perspektiv att studiens resultat skulle kunna ge svar på hur barn inom förskolan upplever det att bli synliggjorda genom pedagogisk dokumentation kan tillförlitligheten anses låg. Resultaten kommer från en avdelning på en förskola. Resultaten baseras till största delen utifrån de observationer som har gjorts. När observationer utförs så innebär det enligt Fangen (2005) att forskaren deltar själv i egenskap av människa. Det är av stor vikt att forskaren lyckas lägga undan egna förutfattade meningar och förförståelse för området i så stor utsträckning som möjligt. Trots att det finns stor kännedom om det fysiska fältet barnen befinner sig på i förskolan så finns inte det som Kullberg (2004) kallar för förtrogenhet med hur barnen uppfattar detta fält och dess innehåll. Det är ändå viktigt att vara medveten om att det är vad just dessa barn i studien berättade på olika sätt om den pedagogiska dokumentationen som ligger till grund för resultaten och inte barn i allmänhet. Det är också viktigt att medvetenhetsgöra den egna rollen som observatör och vilken position och sätt att se på skeenden som påverkan av resultaten. Resultaten i denna studie kan ses som ett utsnitt ur vardagen för barn i förskolan. Förhoppningen är att resultaten kan väcka tankar hos läsaren och leda till diskussioner.

7. Resultatanalys

Utgångspunkten för den här studien var det sociokulturella perspektivet eftersom den pedagogiska dokumentationen syftar till att fånga och synliggöra barns lärande samt att utvärdera det pedagogiska arbetet med barnen.

Utifrån ett sociokulturellt perspektiv på utveckling och lärande är enligt Säljö (2000) kommunikativa processer helt centrala. Säljö menar vidare att kunskapsutbyte sker genom att omvärlden medieras för barnet genom lek och samspel med personer i dess omgivning. Barn lär sig att agera, beskriva och uppmärksamma verkligheten på vilket sätt det tillåts och uppmuntras av omgivningen. Materialet växte fram genom att belysa det utifrån det sociokulturella perspektivet och analysen kommer att redovisas utifrån kategorierna mediering, kommunikation, lärande samt synliggörande. Enligt Kullberg (2004) är analys och tolkning i den etnografiska analysen sammanflätade. Båda innebär att forskaren ska försöka förstå mening från en databas.

7.1 Mediering

I Vygotskij (1999) beskrivs hur Vygotskij utvecklade ett synsätt där kunskapsprocessen ses som en mediering. Med det menas att människan skapar tecken eller ”redskap” för att tolka och skapa sin föreställningsvärld. Människan lär sig det som hon ser och som förmedlas för henne. Vilka tecken eller ”redskap” kunde då upptäckas i studien?

Det framstod tydligt att pedagogerna ansåg kameran var ett viktigt verktyg i sitt arbete. Fotografierna som togs sattes upp på väggarna runt om på avdelningen dels direkt riktade till barnen och dels mer till de vuxna. Pedagogerna uttryckte att de ville att barnen skulle berätta för sina kamrater och till sina föräldrar vad de hade gjort i en viss aktivitet med stöd av fotografierna. Vilka egenskaper och kunskaper förmedlades till barnen utifrån dessa fotografier? Dokumentanalysen i studien visade att de egenskaper och förmågor som synliggjordes mest i dokumentationen var ett görande. Barnen utförde någon slags aktivitet där pedagogerna hade tolkat in olika innebörder såsom samarbete. Vilken föreställningsvärld skapas för barnen genom denna dokumentation? Vygotskij menade att dialog och mening i en social process är det mest centrala för att inhämta kunskap. I studien kan det tolkas som om det var pedagogernas intention att skapa dialog och mening för barnen genom den dokumentation som satt upp på väggarna. Eftersom det rörde sig om små barn som inte alla hade ett utvecklat talspråk var samtalet kring de olika fotografierna en väg att skapa mening för barnen i deras vardag.

7.2 Kommunikation

Vygotskij (1999) menade att språk och tänkande är det mest centrala för medvetandet. Utan kommunikation ingen utveckling av språket eller tänkandet. Dialog och mening är mest centralt för att inhämta kunskap och denna inläring sker som en social process. Säljö (2000) skriver att det viktigaste när vi försöker förstå mänskligt lärande och utveckling är de kommunikativa processerna. Mänskliga handlingar är situerade i sociala praktiker och individen handlar alltid med utgångspunkt i sina egna kunskaper och erfarenheter av vad som uppfattas att omgivningen kräver.

Studiens resultat kan tolkas som att det pedagogerna vill att barnen ska kommunicera om inte stämmer överens med vad barnen vill kommunicera om. I observationen där några barn stod framför en digital fotoram var det tydligt att barnen kommunicerade med varandra om vilka barn som syntes på fotografierna. Barnens kroppsspråk och mimik visade att det var en rolig stund för dem. Pedagogerna som var med vid tillfället uttryckte dock att syftet med den digitala fotoramen var att få barnen att berätta för varandra om vad de gjorde på de olika fotografierna.

Säljö (2000) skriver att allt lärande, tänkande, kommunikation och fysiska handlingar är situerade i sociala kontexter. Att förstå kopplingen mellan sammanhang och individuella handlingar är kärnpunkten i ett sociokulturellt perspektiv.

Vad betyder det då att barnen kommunicerade något annat med varandra än vad pedagogerna menade att de skulle göra? Varför är det de vuxna som har det rätta svaret och som får avgöra vad barnen ska lära sig och inte? Hundeide (2006) menar att människan lever i sociokulturella diskurser som vi har socialiserats in i och tar för givet. Dessa diskurser påverkar hur vi pratar och vad vi tycker är naturligt. Min tolkning är att barn socialiseras in i det de vuxna anser vara naturliga diskurser formade av det samhälle vi lever i. Vad innebär det då för de barn som har svårigheter?

7.3 Lärande

Vaage (2001) skriver om Mead och Deweys syn på lärande ur ett sociokulturellt perspektiv. De menar att lärande måste förstås som processer inom områden som deltagande i olika aktiviteter i olika situationer där mening skapas genom kommunikation och förmågan att inta andras perspektiv. Säljö (2000) menar att i ett sociokulturellt perspektiv är det omöjligt att undvika att lära sig saker. Frågan är snarare vad vi lär oss i olika situationer och om allt lärande alltid är bra?

Studiens resultat visar att pedagogerna lägger vikt vid ett görande i den pedagogiska dokumentationen. Till föräldrarna visar dokumentationen fotografier av barnen när de utför vissa saker såsom stapling av klossar, bära tunga lerklumpar och så vidare. Pedagogerna tolkar in detta som ett sätt för barnen att göra och lära sig matematik. Min tolkning är att det pedagogerna anser vara ett lärande kanske inte är detsamma för barnen. Vet barnen varför de ska lära sig begreppet matematik? Säljö skriver att kopplingen mellan sammanhang och individuella handlingar är kärnpunkten i ett sociokulturellt perspektiv. Vad lär sig då barnen om matematik genom att synliggöras i denna dokumentation? Säljö menar att människan definierar vad hon ska göra utifrån vilken situation hon befinner sig i och utifrån de egna kunskaperna och erfarenheterna av vad man medvetet eller omedvetet uppfattar att omgivningen kräver. Betyder det att barnen gör det de vuxna vill istället för vad de själva vill göra?

7.4 Synliggörande

Studiens resultat visar att pedagogerna använder fotografier av barnen som ett sätt att dokumentera ett görande. Fotografierna visar barnen i olika planerade och vuxenstyrda aktiviteter. Pedagogerna uttryckte att syftet var att få barnen att berätta för varandra och för sina föräldrar vad de har gjort för olika aktiviteter under dagen på förskolan. I dokumentationen riktad till föräldrarna visar fotografierna när barnen utför aktiviteter som är

kopplade till målen i läroplanen. Hundeide (2006) menar att barnet kan ses som en lärling som har en medfödd förmåga att lära sig saker via dialog med andra i sin omgivning. Människan skapar teorier om verkligheten och om sig själv. På samma sätt kan omsorgspersonen bidra till att barnet skapar en teori om sig själv.

Resultatet i studien kan tolkas som om synliggörandet av barnen i denna dokumentation kan leda till att barnen skapar teorier om sig själva och frågan är vilka teorier som skapas? Är det teorin om hur ett barn ska vara och göra som skapas? Hundeide kallar detta den ”dolda barnuppfostran” och menar att dessa förväntningar för in barnet i en kulturell praktik och utvecklingsväg. Vad är det då som väljs bort att dokumenteras? Vad betyder det att det barn som är i behov av särskilt stöd i barngruppen inte syntes i några av fotografierna? Vilken betydelse har det vem som väljer ut vilka fotografier som sätts upp?

I dokumentationen riktad till barnen visar fotografierna barnen utföra olika aktiviteter. Pedagogerna har gjort egna tolkningar vad fotografierna visar. Vad betyder det för barnen att ständigt bli synliggjorda i allt de gör? Vad betyder det att det är pedagogerna som väljer ut vad som ska synliggöras och vad som inte ska synliggöras? Hundeide menar att människan lever i olika sociokulturella diskurser som vi har socialiserats in i och tar förgivna. Studiens resultat visar att barnen som var delaktiga i studien inte reagerade på något särskilt sätt över att ständigt bli fotograferade i sin vardag. Inga barn drog sig undan från kameran och inga barn bad om att bli fotograferade heller. En tolkning av resultatet är att det för barnen har blivit vardag att bli fotograferad på denna förskoleavdelning. Att bli fotograferad, dokumenterad och synliggjord är den sociokulturella diskurs dessa barn socialiserats in i och uppfattar som normalt. Vad betyder det? Har pedagogerna introducerat kameran för barnen och talat om att det går att avstå från att bli fotograferade?

8. Diskussion

Kapitlet inleds med en metodologisk reflektion kring forskningsprocessens delar. Därefter kommer resultatdiskussionen där de resultat som funnits som mest intressanta att utveckla tas upp.

8.1 Metodreflektion

Den kvalitativa etnografiska fallstudien valdes som metod för denna undersökning. Merriam (2004) menar att en etnografisk fallstudie är en analys av en social enhet eller företeelse och att syftet inte är att komma fram till det "sanna" resultatet utan att försöka fånga de åsikter och synsätt som finns kring det fenomen som ska undersökas. Detta stämmer väl överens med syftet för denna studie.

Data har samlats in på en avdelning på en förskola och triangulering har använts vilket är intervju, observation och dokumentanalys. Styrkan är att fenomenet har belysts från olika håll. Svårigheten har varit att få fram ett stoff att redovisa som resultat då undersökningen valdes att utföras på en småbarnsavdelning. Svårigheterna har handlat om att få fram text från intervjuer att analysera. Istället har gester och kroppsspråk använts i större utsträckning än det talade språket. Detta innebär i sin tur en tolkning och risken finns att denna tolkning färgats av tidigare tillägnad kunskap.

Den förförståelse för förskolan och dess verksamhet som fanns underlättade inträdet på fältet och skapade en naturlig ingång i undersökningsgruppen. Risken är som tidigare nämnts att de tolkningar som har skett färgats av denna förförståelse. Merriam menar att forskaren själv är det främsta instrumentet när det gäller att samla in och analysera information i etnografiska fallstudier. Forskaren är på det sättet utelämnad åt sin egen förmåga och känsla under hela forskningsarbetet. Att bli skicklig på detta kräver en långt mer erfaren forskare än vad som är fallet i denna studie.

Urvalet innebar att studien utfördes på en avdelning för små barn på en förskola. Det hade varit intressant att se vilka resultat som hade framkommit om studien hade utförts på en avdelning med större barn. Kullberg (2004) skriver att det är meningen att forskaren i en etnografisk studie integrerar med dem som studeras under en lång tid. Mot bakgrund av det så kan studien endast ses som ett utsnitt i några barns vardag.

8.2 Resultatdiskussion

I detta avsnitt diskuteras resultaten relaterat till forskningsfrågorna och studiens resultat samt i ljuset av tidigare forskning.

Syftet med denna studie var att försöka ta reda på hur barn talar om att bli synliggjorda genom pedagogisk dokumentation. Med begreppet "talar om" menas alla de sätt genom vilket barnen kommunicerade både muntligt och med kroppsspråk. Studiens resultat kan tolkas som om de barn som var med i studien inte talade om synliggörandet av dem genom den pedagogiska dokumentationen. Observationerna visade att barnen inte reagerade positivt eller negativt på att bli fotograferade. Frågeställningen vilka egenskaper och förmågor som synliggörs mest i den pedagogiska dokumentationen blev besvarad genom den dokumentanalys som gjordes. Det som synliggjordes mest var ett görande. Barnen utförde något på bilderna som kopplas till

olika mål i läroplanen. Egenskaper som synliggjordes var en förmåga att göra matematik, att samarbeta, att fungera socialt i olika aktiviteter och socialt samspel.

Brister i denna studie är att mycket av resultaten baseras på egna tolkningar av barns reaktioner och kroppsspråk när det avser att bli fotograferade. Studiens resultat kan därför endast ses som ett utsnitt av dessa barns vardag på denna förskoleavdelning och kan möjligen göra anspråk på att i någon mån kunna säga något om barns vardag på förskolor i allmänhet. Däremot hade det behövts göra en längre etnografisk studie för att kunna uttala sig om hur något egentligen är. Även om möjligheten hade funnits att befinna sig på fältet under en längre tid så hade svårigheter att uttala sig om hur barnen talar om att bli dokumenterade och synliggjorda utgjort svårigheter. Ur ett sociokulturellt synsätt som denna studie utgår ifrån menar Säljö (2000) att människan i allmänhet uppfyller de kommunikativa kontrakt som finns när det gäller social interaktion. Det är alltså svårt att få tag på något annat än just de tankar informanterna har just då i den situation de befinner sig i.

Mot bakgrund av det ovan nämnda kan barnens avsaknad av reaktioner tolkas på olika sätt. Är barnen så vana vid att bli fotograferade under sin vistelse på förskoleavdelningen att de ser det som ett normalt inslag? Eller är det i dagens samhälle allmänt mer normaliserat att fotografera det vi gör och vad betyder det egentligen? Pedagogerna i studien menade att den pedagogiska dokumentationen som fanns på avdelningen genom olika fotografier av barnen skulle få barnen att reflektera och kunna berätta för sina föräldrar vad de hade gjort under dagen. Resultaten visade att pedagogerna inte frågade barnen om tillåtelse att fotografera dem eller om tillåtelse att sätta upp fotografierna på väggarna. Resultaten är intressanta att diskutera utifrån det Svenning (2007) skriver om dokumentation. Hon menar att dilemmat är att den som utför dokumentationen inte säkert har tillgång till all information. Trots det avgör ändå de fotografier som tas vilka delar av helheten som lyfts fram. Vad betyder det att barnen är så vana att ständigt bli fotograferade och dokumenterade och att dessa fotografier sätts upp på väggarna på avdelningen att de inte reagerar på det? Har pedagogerna talat om för barnen att när kameran ska användas för att fotografera så går det bra att tacka nej till att vara med?

Lindgren och Sparrman (2003) menar att hur den pedagogiska dokumentationen skall gå till finns det ganska utförliga instruktioner om men författarna saknar etiska diskussioner om vad denna dokumentation innebär för de barn som blir dokumenterade. Detta menar även Gren (2007) vara av stor vikt. Författaren anser att etiken i ett pedagogiskt arbete är oerhört viktigt och borde stå i fokus när pedagoger diskuterar och reflekterar över sin verksamhet. Gren skriver att det i vår kultur inte finns en vana hos pedagoger att reflektera över frågor som rör värderingar och människosyn.

Kan det vara så att pedagoger är vana att diskutera och reflektera över barngruppen och enskilda barn men ovana vid att reflektera över vad deras planerade verksamheter betyder etiskt för de barn som befinner sig på skolan eller förskolan? Handlar sättet som pedagoger synliggör barn på genom pedagogisk dokumentation om människosyn? Studiens resultat visar att pedagogerna i studien trots goda intentioner fotograferade och satte upp fotografierna på väggarna utan att barnen blev tillfrågade först. Förutom att det är anmärkningsvärt ur ett maktperspektiv så är det också viktigt att reflektera över den etiska betydelsen i den handlingen.

Studien är gjord på en förskoleavdelning med små barn. Johansson (2003a) anser att arbeta med de yngsta barnen i förskolan ställer höga krav på pedagogerna. På en småbarnsavdelning är det ofta flera barn som inte har ett utvecklat talspråk utan de uttrycker sig med kroppsspråk,

gester, ansiktsuttryck och känslouttryck. Min uppfattning är att det är oerhört viktigt att föra etiska diskussioner i arbetslaget om hur den pedagogiska dokumentationen skall användas. Förstår barnen innebörden av att synliggöras på det sätt som de blir i fotografierna? Vi vuxna måste ta ansvaret för att inte utföra handlingar som inte barnen förstår eller ännu har möjlighet att tacka nej till.

Pedagogerna i studien menade att genom att fotografera vad barnen gjorde och sen sätta upp en del av fotografierna på väggarna där barnen befinner sig så använder de ett barnperspektiv på den pedagogiska dokumentationen. Johansson (2003b) ställer sig frågande till vad ett barnperspektiv är för något egentligen? Författaren menar att barn i förskolan ständigt är i en underordnad position och har små möjligheter till att invända mot de vuxnas tolkningar. Qvarsell (2003) menar att begreppet perspektiv kan betyda olika saker. Det kan bland annat betyda utsiktspunkt eller position. Flickor och pojkar kan se på fenomen i världen på olika sätt. Vuxna och barn kan också se olika på världen. Allt handlar om vilken position man har. Därför menar författaren till försiktighet när det gäller att uttala sig om vad som är barnens perspektiv, barnens bästa eller barnens behov.

Studiens resultat relativt ett specialpedagogiskt perspektiv väcker många frågor. Varför syntes inte det barnet i gruppen som är i behov av särskilt stöd på fotografierna i den pedagogiska dokumentationen? I den pedagogiska dokumentationen riktad till föräldrarna där fotografierna var kopplade till mål i läroplanen så hade pedagogerna valt ut barn som klarade av att utföra aktiviteter som går att koppla till läroplansmålen. Vad innebär det i så fall för barnet med behov av särskilt stöd? Detta är spekulationer eftersom inget i mina resultat visar på detta. Det kan också vara så att just vid den tidpunkten då jag var på detta fält så fanns inte barnet med på fotografierna och att det är en slump.

Björck-Åkesson (2009) skriver att enligt skollagen har även barn i behov av särskilt stöd rätt till att få en plats i förskolan och tillgång till samma verksamhet som de andra barnen. Min uppfattning är att så ser fallet ut i de flesta förskolor i Sverige men hur ser den pedagogiska dokumentationen ut kring de här barnen? Är det de vuxnas perspektiv som ska avgöra vilka förmågor som ska visas i den pedagogiska dokumentationen riktad till föräldrar och barn? Jag tar stöd i mina funderingar kring detta i Björck-Åkessons resonemang kring begreppet inkludering. Hon menar att för ett litet barn i förskolan kan inkludering innebära att vara engagerad, aktiv och själv kunna bestämma över sin vardag. Att vara inkluderad menar jag är alla barns rätt i förskolan och förskolans miljö är viktig för utvecklingen och lärande för alla barn men är den pedagogiska dokumentationen inkluderande på det sätt som den utförs på i studien? Vad betyder det att de andra barnen i gruppen inte ser barnet med behov av särskilt stöd i någon pedagogisk dokumentation i form av fotografier? Palla (2011) menar att när blicken vänds mot barnet som i form av pedagogisk dokumentation så riktas också fokus mot beteenden, kunskaper och sätt att vara. Barnen blir värderade genom ett görande. Vad innebär det då för de barn som av någon anledning inte klarar av det görande som dokumentationen skall skildra? På vilket sätt blir de värderade utifrån ett inkluderande synsätt?

Pedagoger måste förhålla sig på något sätt till dokumentation men vad är det som ska dokumenteras? Kravet på att dokumentera barns utveckling är förstärkt i den reviderade läroplanen för förskolan (Skolverket 2010) där det tydligt står att varje barns utveckling och lärande systematiskt skall dokumenteras, följas upp och analyseras. Detta kan innebära vissa svårigheter. Jag ställer mig undrande till varför det måste betyda att det är barnen som ska fotograferas? Det är den pedagogiska verksamheten som ska utvärderas, en verksamhet som pedagogerna är ansvariga för. Varför är det då inte pedagogerna och deras görande som

synliggörs i bilderna istället? Frågor som har väckts är på vilket sätt man blir framställd på och min uppfattning är att vuxna kan välja. Vi har möjligheten att tacka nej till att bli fotograferade och till vilka bilder som vi vill ska synas på oss. Barn har inte samma möjlighet och detta anser jag att pedagoger måste diskutera och problematisera i sin verksamhet.

Studiens resultat visade att den pedagogiska dokumentationen som var riktad till barnen visade fotografier på barnen där de gör någonting. Ibland var många barn med på bilden och då har pedagogerna satt en lapp bredvid fotografiet där det står att barnen övar på samspel. Detta kan mycket väl stämma, att sitta många barn runt ett bord och dela på en klump med lera måste rimligtvis innebära ett samarbete. Men min fråga är hur pedagogerna kan veta att det är det barnen tränar på i just den stunden? Svenning (2011) menar just att när liknande dokumentation av barns lek eller aktiviteter på förskolan sker så är det de vuxnas perspektiv på vad som är en bra lek eller aktivitet som framstår. Svenning ifrågasätter om vi verkligen kan vara säkra på att det är just det som sker eller hade en annan bild framstått om pedagogen också hade samtalat med barnen? Vidare skriver författaren att det är viktigt att reflektera över att i relation till pedagogisk dokumentation i förskolan är det endast de positiva situationerna och möjligheterna som det ges uttryck för och knappast någon kritisk diskussion över hur det påverkar barnen.

I den pedagogiska dokumentationen visar resultatet att det som synliggörs mest är ett görande. Barnen utför något på bilderna som pedagogerna har ansett vara viktigt att visa för barnen, föräldrarna eller andra vuxna. Det barnen gör på bilderna är kopplat till olika mål i läroplanen. Jag anser att alla barn behöver uppskattning på olika sätt, de behöver bli sedda och bekräftade och känna att de duger. Jag tar stöd i mina uppfattningar i Gren (2007). Författaren menar att ur ett etiskt perspektiv är det av stor vikt att barn får en känsla av att duga som de är och att de inte ständigt befinner sig i ett sammanhang där det de gör värderas. Jag anser att välja ut vilka förmågor eller egenskaper som ska visas i den pedagogiska dokumentationen kräver stora krav på etiska reflektioner av pedagogerna. Vilka förmågor och egenskaper skulle synliggöras om barnen själva fick ta ansvar för att fotografera och dokumentera? Vad skulle hända om barnen själva fick välja vilka fotografier som ska sättas upp? Jag undrar var på förskolan barnen skulle sätta upp fotografierna om de fick göra det själva?

Foucault (2003) skriver att det i skolans värld finns normaliseringsdomare i form av lärare. Dessa normaliseringsdomare menar Foucault härstammar från fängelsesystemet som växte fram i vårt samhälle utifrån ett behov av att bestraffa. Då den offentliga, kroppsliga bestraffningen upphörde riktades straffen mer mot själen än kroppen. Utifrån Foucaults synsätt kan förskolan och skolan tolkas som ett sorts fängelse för barnen, ett maktsystem där normaliseringsdomarna har makten att avgöra vad som är normalt eller inte. Markström (2005) skriver att numera betraktas förskolan som ett obligatorium och på det sättet en del av den normala barndomen. I förskolans värld grupperas och definieras barnen av de pedagoger som arbetar där efter olika kriterier som kön, ålder eller förmåga. När professionella ska definiera normalitet sker det vanligtvis vad som statistiskt anses vara normalt. Det kopplas också till det som är normgivande och till det som är önskvärt. Markström anser att normen då blir något att sträva efter och oftast innebär att något måste förändras hos individerna för att lyckas uppnå detta.

Lenz Taguchi (2000) kopplar sitt sätt att se på makt till Foucault och menar att en vuxen i egenskap som pedagog alltid innebär en maktproducerande situation. Den vuxne innehar alltid makten i förhållande till barnet.

Vad betyder då detta i förhållande till resultaten i studien? Vad betyder den dokumentation i form av fotografier som sätts upp på väggarna för barnen? En pedagog som går in i en pedagogisk situation innebär enligt Lenz Taguchi alltid en maktproducerande situation vad innebär då de fotografier som sätts upp? Är det ett sätt att definiera och normalisera barn utifrån Foucaults tankar kring normaliseringsdomare? Kommer barnen tolka fotografierna som bilder av det goda och normala barnet? Kommer de att tolka fotografierna som bilder av hur man ska vara och vad man ska göra som barn? Vad är det som inte visas på fotografierna? Vad är det som väljs bort?

Bjervås (2011) och Palla (2011) skriver att synliggörandet genom den pedagogiska dokumentationen ger de vuxna makt att styra och fostra barnen. Det blir ett instrument för reglering och normalisering. Den pedagogiska dokumentationen har en stark koppling till det kompetenta barnet och det riskerar leda till att barn klassificeras och kategoriseras på ett sådant sätt att det endast är kompetenser som syns. Detta menar författarna kan leda till olika bedömningar av barnen och de menar att det finns risk att förskolan är på väg att anta en mer skolrelaterad kultur. Min fråga är om förskolan ska vara skolförberedande?

Avslutningsvis vill jag sammanfatta denna diskussion med utgångspunkt i min egen resa under studiens gång. Många tankar har väckts under denna tid. Min egen bakgrund är som förskollärare på en förskola där jag har arbetat i många år. Under dessa år har jag tagit massor utav fotografier på de barn som funnits i gruppen. Jag har själv valt ut vilka fotografier som ska sättas upp på väggarna och jag har inte frågat barnen om tillstånd först. Utifrån min egen position har jag gjort på detta sätt för att det ser roligt, levande och inspirerande ut med bilder på barnen och vad de gör på väggarna. Det har i allra högsta grad varit för att visa föräldrarna vad vi och deras barn gör under dagarna. En viktig aspekt har också varit de krav som har kommit från ledningen att vi måste visa utåt vad vi gör. Pedagoger i förskolan, förskollärare och barnskötare bär på vad som brukar kallas tyst kunskap. Det talats om att pedagoger i förskolan måste bli bättre på att visa vad de gör för att höja statusen på sitt arbete. Utifrån den aspekten är det bra att pedagoger har blivit bättre på att dokumentera och visa utåt vilket fantastiskt arbete de gör i förskolan. Nu när jag snart ska sätta punkt i den här uppsatsen står det klart för mig hur oerhört viktigt det är att sätta etiken i fokus när det gäller den pedagogiska dokumentationen. Pedagoger får inte utsätta barnen för att bli synliggjorda på ett sätt som de inte har tillåtit. Pedagoger måste diskutera det här inom förskolan och kanske även i skolan. Hur kan barn och elevers utveckling och lärande följas och dokumenteras utan att det innebär att bli fotograferad och synliggjord?

8.3 Specialpedagogiska implikationer

Vad innebär studien och dess resultat ur ett specialpedagogiskt perspektiv? Studiens resultat visar att pedagoger använder kameran som ett arbetsverktyg för att kunna fånga barnens utveckling och lärande. Utifrån de förstärkta krav på dokumentation i den nya reviderade läroplanen Skolverket (2010) fotograferar de barnen i olika situationer där barnen utför någon aktivitet som går att koppla till mål i läroplanen.

Min uppfattning är att pedagoger behöver få möjlighet att diskutera och reflektera över etiska aspekter på dokumentation. En specialpedagog kan fungera som samtalsledare och skapa ett forum för diskussion. En viktig aspekt att diskutera är hur pedagoger tänker kring barn i behov av särskilt stöd när det gäller pedagogisk dokumentation. Är verksamheten och dokumentationen som sker inkluderande? Gren (2007) menar att det i vår kultur inte finns en vana hos pedagoger att reflektera över frågor som rör värderingar och människosyn. Som

blivande specialpedagog kan jag se ett värde i att väcka diskussioner om detta med pedagoger i förskola och skola som alla arbetar med Sveriges framtid.

8.4 Förslag på fortsatt forskning

Som tidigare nämnts så hade det varit intressant att utföra en liknande studie på en förskoleavdelning med större barn. Det hade också varit spännande att utföra en liknande studie i skolan. Vad hade resultaten blivit när barnen har en större förmåga att kunna uttrycka sig verbalt?

En annan tanke som har väckts under studiens gång är att det hade varit intressant att genom intervjuer försöka fånga pedagogers tankar kring människosyn och värderingar. Vidare hade det varit intressant och av värde att utföra samma studie fast med en representativ ambition. Att kunna vara på fältet under lång tid och på flera förskolor.

Slutligen vore en studie som syftar till att upptäcka vad pedagoger väljer bort att synliggöra genom den pedagogiska dokumentationen spännande att ta del av.

Referenslista

- Aspers, Patrik (2011). *Etnografiska metoder*. Malmö: Liber.
- Backman, Jarl (2008). *Rapporter och uppsatser*. Lund: Studentlitteratur.
- Bjervås, Lise-Lotte (2011). *Samtal om barn och pedagogisk dokumentation som bedömningspraktik i förskolan*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Björck-Åkesson, Eva (2007). Specialpedagogik- ett kunskapsområde med många dimensioner. I: Claes Nilholm och Eva Björck Åkesson (Red.) *Reflektioner kring specialpedagogik- sex professorer om forskningsområdet och forskningsfronterna*. (s.85-99). Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Björck-Åkesson, Eva (2009). Specialpedagogik i förskolan. I: Anette Sandberg (Red.) *Med sikte på förskolan - barn i behov av stöd*. (s.17-35). Lund: Studentlitteratur.
- Fangen, Katrine (2005). *Deltagande observation*. Malmö: Liber.
- Foucault, Michel (2003). *Övervakning och straff. Fängelsets födelse* (C.G. Bjurström. Översättning.) (4:e upplagan). Lund: Arkiv.
- Gren, Jenny (2007). *Etik i pedagogiskt vardagsarbete*. Stockholm: Liber.
- Hundeide, Karsten (2006). *Sociokulturella ramar för barns utveckling, barns livsvärldar*. Lund: Studentlitteratur.
- Johansson, Eva (2001). *Små barns etik*. Stockholm: Liber.
- Johansson, Eva (2003a). *Möten för lärande. Pedagogisk verksamhet för de yngsta barnen i förskolan*. Stockholm: Statens skolverk.
- Johansson, Eva (2003b). Att närma sig barns perspektiv. Forskares och pedagogers möten med barns perspektiv. *Pedagogisk forskning i Sverige*, nr 1-2 (8), 42-57.
- Kullberg, Birgitta (2004). *Etnografi i klassrummet*. Lund: Studentlitteratur.
- Lindgren, Anne-Li & Sparman, Anna (2003). Om att bli dokumenterad. Etiska aspekter på förskolans arbete med dokumentation. *Pedagogisk forskning i Sverige* 1-2 (8), 58-69.
- Markström, Ann-Marie (2005). *Förskolan som normaliseringspraktik*. Linköping: Unitryck.
- Merriam, Sharan B (1994). *Fallstudien som forskningsmetod*. Lund: Studentlitteratur.
- Palla, Linda (2011). *Med blicken på barnet. Om olikheter inom förskolan som diskursiv praktik*. Malmö: Holmbergs.
- Säljö, Roger (2000). *Lärande i praktiken. Ett sociokulturellt perspektiv*. Falun: Norstedts Förlagsgrupp AB.

- Skolverket (2004). *Förskola i brytningstid*. Stockholm: Fritzes.
- Skolverket (2005) *Allmänna råd och kommentarer. Kvalitet i förskolan*. Stockholm: Fritzes.
- Skolverket (2008). *Tio år efter förskolereformen*. Stockholm: Fritzes.
- Skolverket (2010). *Läroplan för förskolan Lpfö 98, reviderad 2010*. Stockholm: Fritzes.
- Stukát, Staffan (2005). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.
- Svenning, Bente (2011). *Vad berättas om mig? Barns rättigheter och möjligheter till inflytande i förskolans dokumentation*. Lund: Studentlitteratur.
- Taguchi Lenz, Hillevi (1997). *Varför pedagogisk dokumentation?* Stockholm: HLS förlag.
- Taguchi Lenz, Hillevi (2000). *Emancipation och motstånd. Dokumentation och kooperativa läroprocesser i förskolan*. Stockholm: HLS förlag.
- Vaage, Sveinung (2001). Perspektivtagning, rekonstruktion av erfarenhet och kreativa läroprocesser. I: Olga Dysthe (red.), *Dialog samspel och lärande*. (s. 119-141). Lund: Studentlitteratur.
- Vetenskapsrådet (2007). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Hämtat 10 april 2012, från <http://www.vr.se.u>
- Vygotskij, Lev S (1999). *Tänkande och språk*. Uddevalla: Daidalos AB.
- Qvarsell, Birgitta (2003). Barns perspektiv och mänskliga rättigheter. Godhetsmaximering eller kunskapsbildning? *Pedagogisk forskning i Sverige*, nr 1-2 (8), 101-11

